

Завршен извештај

Проект: “Набљудување на имплементацијата на меѓународните стандарди за правично судење во домашните судови и проценка за функционирање на судството во Република Македонија”

Скопје, Септември 2004

- » ADI - Gostivar
- » АНИ - Штип
- » АРКА - Куманово
- » АСВИН - Скопје
- » Граѓански патеки - Битола
- » Здружение за правата на ромите - Штип
- » ЗГД - Скопје
- » Меѓаши - Скопје
- » МОСТ - Скопје
- » Младински Образовен Форум - Скопје
- » МПРЦ - Скопје
- » ПХУРТ - Делчево
- » РОЗГР - Скопје
- » Спектар - Штип
- » СППМД - Кавадарци
- » ТЕМИС - Скопје
- » ФЕМИНА - Куманово
- » ФОКУС - Ресен
- » Хелсиншки комитет за човекови права - Скопје
- » CDR - Tetovo

Завршен извештај

Изготвен врз основа на набљудувани судења од Јули 2003 до Јули 2004

Автори: проф. д-р Арсен Јаневски; г-дин Ранко Максимовски, судија во Врховен суд во пензија; проф. д-р Љупчо Арнаудовски; д-р Гордан Кајалциев; доц. д-р Гордана Бужаровска; г-ѓица Јасна Цветковска, правен аналитичар на Коалицијата

Содржина

Благодарност	4
Вовед.....	5
Кратко резиме	6
Кратенки.....	8

ГЛАВА 1 Основни податоци

1. Коалиција “Сите за правично судење”	9
2. Методологија, временска рамка и теми.....	12

ГЛАВА 2 Имплементација на меѓународните стандарди за правично судење

1. Право на еднаквост пред законите.....	17
Граѓанска постапка.....	17
2. Право на судење пред надлежен, независен, непристрасен и со закон заснован суд	20
Кривична постапка.....	21
Граѓанска постапка	25
3. Еднаквост на оружјето	29
4. Право да се биде присутен на судењето	35
5. Право на јавно судење.....	37
6. Судење во разумен рок.....	43
Кривична постапка.....	43
Граѓанска постапка.....	50
7. Правото на молчење.....	56
8. Право на преведувач.....	57
Кривична постапка.....	57
Граѓанска постапка.....	60
9. Право на одбрана.....	61
Кривична постапка.....	61
Граѓанска постапка.....	64
10. Право на жалба.....	67
Кривична постапка.....	67
Граѓанска постапка.....	67

ГЛАВА 3 Функционирање на судството

1. Распределба на предмети.....	68
2. Подготовка на предмети.....	69
3. Систем за водење на предмети.....	70

4. Закажување на рочишта.....	71
5. Записници.....	72
6. Судски одлуки.....	73
7. Етички кодекс.....	73
8. Разрешување и дисциплина на судиите.....	75
9. Компјутерска и канцелариска опременост.....	76
10. Ефикасност на судска администрација.....	78
11. Судски загради и обезбедување.....	78
12. Финансирање на суството.....	80
Препораки.....	81
Прилог 1: Извештај за предмети од посебен интерес за Коалицијата.....	84
Прилог 2: Заклучоци од тркалзената маса одржана по повод Завршниот извештај на Коалицијата “Сите за правично судење”.....	87
Прилог 3: Писма на поддршка.....	88

Благодарност

Завршниот извештај на Коалицијата „Сите за правично судење“ претставува резултат на взаемно несебично залагање на голем број на актери. Пред се, тој е резултат на професионалниот и објективен придонес на набљудувачите на Коалицијата преку регистрирање на податоците од судските процеси, на локалните координатори кои претставуваат носечки столбови на структурата на Коалицијата и гаранција за реализација на проектните активности, како и на локалните правни експерти кои воедно се прва контрола на точноста на податоците.

Завршниот извештај е базиран на анализите направени од страна на проф. Д-р Љупчо Арнаудовски, д-р Гордан Кајалциев и доц.д-р Гордана Бужаровска во доменот на кривичната материја и проф. др. Арсен Јаневски и г-дин Ранко Максимовски, судија во Врховниот суд во пензија, во областа на граѓанската постапка.

Реализацијата на извештајот на Коалицијата, немаше да бидевозможен без поддршка на Одделот за владеење на правото при ОБСЕ во Скопје.

Финансиска поддршка за проектните активности беше обезбедена од страна на Канадската Меѓународна Агенција за Развој (ЦИДА), Одделот за владеење на правото при ОБСЕ, Канадската Амбасада во Скопје како и Фондацијата Институт Отворено Општество- Македонија.

Коалицијата “Сите за правично судење” им се заблагодарува на Претседателите на Основните судови во Р. Македонија кои овозможувајќи пристап до податоци за набљудуваните предмети ги помагаат напорите на Коалицијата за зголемување на довербата на граѓаните во судството и лоцирање на проблемите со кои судството се соочува и изнаоѓање на можни солуции за нивно решавање, како и на Претседателот на Врховниот суд на Р. Македонија и Министерството за Правда за поддршката при започнувањето на реализација на проектот “Имплементација на меѓународните стандарди за правично судење во домашните судови и проценка за функционирање на судството во Република Македонија”.

Пред се, благодарност до сите судии во Основните судови во Р.Македонија за професионално и коректно однесување кон набљудувачите.

Коалиција „Сите за правично судење”

Вовед

Во текот на годината, во која се реализираше проектот “Имплементација на меѓународните стандарди за правично судење во домашните судови и проценка за функционирање на судството во Република Македонија”, судството во Република Македонија се наоѓаше под постојан притисок на внатрешни и надворешни политички фактори, оценки на меѓународни и домашни органи и институции како и на јавните медиуми. Во сите расправи, осврти и оценки на судството, тоа беше оквалификувано како неажурно, неефикасно и корумпирано, дека не функционира на начин на кој ќе го потпомогне и унапреди функционирањето на државата врз постулатите на владеењето на правото.¹

Исто така, во овој временски период се работеше на Измените и дополнувањата на ЗКП, кој сеуште се наоѓа во фаза на собраниско разгледување, како и на Предлог Измените и дополнувањата на ЗПП и ЗИП. Понатаму, формирана е комисија за работа врз измените и дополнувањата на Законот за судовите, а во меѓувреме се изготви Предлог-Стратегија за реформа на судскиот систем, јавното обвинителство, системот на пенитенцијарните установи, јавното правобранителство, адвокатурата и нотаријатот. Донесен е и Законот за самостоен судски буџет.

Во оваа состојба во која се наоѓа судството и потребата од реформи со цел обезбедување на брз пристап кон правдата, брзо и ефикасно остварување на правата и правните интереси на граѓаните, како и ефикасна заштита на човековите права низ механизмите на правниот систем, резултатите добиени со реализација на овој проект ќе дадат емпириски проверени сознанија кои ќе се најдат во функција на остварување на вака поставените реформи на судството.

Завршниот Извештај на Коалицијата “Сите за правично судење” ги презентира податоците прибрани во набљудувачкиот процес, поодделно за секој меѓународен стандард како во кривичната постапка така и во граѓанската. Притоа, направен е компаративен преглед на домашната регулатива и законската регулатива на други земји и одредбите од Меѓународните документи. Од резултатите и заклучоците дадени се препораки за идни решенија кои би придонеле за доследна примена на меѓународните стандарди за правично судење.

За подобро презентирање на определени факти и состојби, во текстот се дадени и примери од набљудувани предмети.

---

¹ Ова тврдење посебно доаѓа до израз преку насловите објавени во некои јавни гласила: “Пабе измени во законодавството без реорганизација на судството”(Дневник од 12.05.2004 год.); “За малку ќе отидев во затвор заради судска грешка” (Време од 27.04.2004 год.); “Затвор за судија кој примил 250 евра мито” (Вест од 19.07.2004 год.) “Судството е пречка за борба против криминалот” (Дневник од 05.08.2004 год.) и слично.

Кратко резиме

Заклучоците за состојбите во судството во Р. Македонија од аспект на примена на меѓународните стандарди за правично судење содржани во Завршниот извештај на Коалицијата “Сите за правично судење” имаат за цел унапредување на судскиот систем и неговото функционирање во согласност со тие стандарди.

Анализите за почитувањето на **правото на судење пред надлежен, независен, непристрасен и со закон заснован суд** покажуваат дека во кривична и во граѓанска постапка:

- Судовите се составени во согласност со законските прописи.
- Барањето за иземање на судии и судии поротници не е често застапено.
- Во определен број на случаи однесувањето на поротниците е доста индиферентно и незаинтересирано.
- Во исклучителни ситуации, одредбите од Судскиот Деловник за распределба на предметите на судиите, не се почитуваат, со што се доведува во прашање начелото на непристрасност.

Во доменот на почитувањето на **принципот на еднаквост на оружјето** утврдено е дека:

- Постојат мал број на предмети во кои постои прекршување на правото на обвинетиот и неговиот бранител да имаат доволно време за подготовка на својата одбрана.
- Обвинетиот и неговиот бранител имале чесна шанса да ја изложат својата одбрана, да предлагаат нови докази и сослушување на сведоци, како и да ги оспоруваат наводите и доказите на обвинителството.

Судовите го почитуваат **правото на обвинетиот да биде присутен** при преземање на процесните дејствија а судењата во отсуство се ретки и без исклучок се поставува бранител по службена должност.

Во поглед на **правото на јавно судење**:

- Во некои од судовите не се истакнуваат дневни распореди на судења пред судницата каде што тие треба да се одржат.
- Во случај на исклучување на јавноста, одлуките се донесени од страна на судијата во согласност со законските одредби за граѓанската и кривичната постапка.
- Во некои судови е забележано одржување на судењата во канцеларијата на судијата наместо во судница.

Што се однесува до **Правото на судење во разумен рок** резултатите ни укажуваат дека:

- Судењата по правило траат доста кратко и најчесто причините за одлагање на рочиштата се на страната на обвинетиот и неговиот бранител.

- Од поднесување на обвинението до закажувањето на главниот претрес најчесто поминува премногу време.
- 12.2% од набљудуваните рочишта се одложени на повеќе од 30 дена што доведува до непотребно одлагање на постапката.
- Постои потреба од поажурна соработка помеѓу судот и МВР во поглед на извршување на наредбите за присилно приведување.
- Судијата ретко ургира за забрзување на реализација на вештачењето.

Во принцип **правото на молчење** се почитува во постапката пред Основните судови. Обвинетите лица ретко го користат правото на молчење.

Во судовите во РМ постои недостиг од квалификувани преведувачи што доведува до одлагање на постапката заради обезбедување на истите или до употреба на услуги од лица кои немаат соодветни квалификации.

Правото на бранител се почитува од страна на судиите. Во најголем број на случаи тужителот и тужениот се застапувани од полномошник во постапката пред судот кој најчесто е од редот на адвокатите. Правото на бесплатна правна помош мошне ретко се користи во кривичните предмети.

Според анализата на набљудуваните судења не се забележани повреди на **правото на жалба**.

Проблемот на просторни и технички услови за работа, односно недоволен број на судници и компјутерска опременост, има големо влијание врз функционирањето на судството во Р. Македонија.

КРАТЕНКИ

- ЗПП**   **Закон за парнична постапка**
(Службен весник на РМ 33/98)
- ЗКП**   **Закон за кривична постапка**
(Службен весник на РМ 15/97;44/02)
- УДЧП**   **Универзална декларација за човекови права**
(донесена од Генерално Собрание на ООН 1948)
- ЕКЧП**   **Европска конвенција за заштита на човекови права и слободи**
(Совет на Европа 1953)
- МПГП**   **Меѓународен пакт за граѓански и политички права**
(Обединети Нации 1966)
- ЗС**   **Закон за судовите**
(Службен весник на РМ 36/95;45/95;64/03)
- ЗСТ**   **Закон за судски такси**
(Службен весник на РМ 46/90;11/91;65/92;20/95;48/99)
- СД**   **Судски деловник**
(Службен весник на РМ 9/97)
- ЗИДЗПП** **Закон за изменување и дополнување на законот за парнична постапка**
(Службен весник на РМ 44/02)
- КЗ**   **Кривичен законик**
(Службен весник на РМ 37/96;80/99;4/02;43/03;19/04)

ГЛАВА 1 Основни податоци

1. Коалиција “Сите за правично судење”

Коалицијата на здружение на граѓани “Сите за правично судење”-Скопје претставува организација во која на доброволна основа членуваат 20 НВО-и од целата територија на Република Македонија: МОСТ-Скопје, Младински образовен форум (МОФ)-Скопје, СППМД-Кавадарци, ЦДР-Тетово, АРКА-Куманово, ФЕМИНА-Куманово, АДИ-Гостивар, Граѓански патеки-Битола, Здружение за правата на ромите АРПП-Штип, Хелсиншки комитет за човекови права на Р.Македонија, Здружение за заштита на правата на детето-Скопје, МЕГАШИ-Скопје, ПХУРТ-Делчево, РОЗПР-Скопје, АСВИН-Скопје, МПРЦ-Скопје, ГИЦ Спектар-Штип и ФОКУС-Ресен, Темис - Скопје, АНИ- Штип.

Основана е на 12 Мај 2003 година, со цел:

- Да го зголеми почитувањето на стандардите за правично судење пред домашните судови
- Да ја зголеми довербата на јавноста во правниот систем и судството
- Да ги идентификува проблемите во судскиот систем и да укаже на потребата за правна и институционална реформа
- Да ја запознае јавноста со стандардите за правично судење

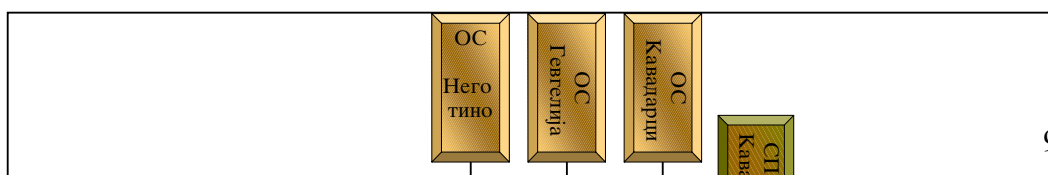
Највисоко тело на одлучување претставува Собранието на Коалицијата, во кое секоја од организациите членки на коалицијата има свој претставник.

Извршниот орган на Коалицијата е Извршниот Борд кој се состои од 8 члена и Претседателот на Коалицијата г-дин Трајче Пеливанов.

Извршен директор на Коалицијата е г-ѓица Виолета Велкоска.

Коалицијата има 80 обучени набљудувачи од редовите на правници и адвокати кои вршат мониторинг на граѓански и кривични предмети во сите Основни судови на Р. Македонија.

Нивната активност се координира преку 7 регионални канцеларии кои покриваат различни судови и тоа:

Приказ на покриеноста на Основните судови во Р.Македонија од страна на регионалните канцеларии

Регионалните канцеларии ангажираат локален координатор кој ја организира и надгледува работата на набљудувачите и локален правен експерт кој изготвува месечни правни анализи за набљудуваните предмети.

Пилот проектот “Имплементација на меѓународните стандарди за правично судење во домашните судови и проценка за функционирање на судството во Република Македонија” на Коалицијата беше реализиран од Април до Септември 2003 година со финансиска помош на Канадската Агенција за меѓународен развој (ЦИДА) и под надзор на Одделот за владеење на правото на Мониторинг мисијата на ОБСЕ во Скопје.

По успешно завршување на пилот проектот, процесот на набљудување на граѓански и кривични предмети континуирано продолжи и траеше до Јули 2004 год.

На почетокот на Мај 2003 година беше изготвена работната верзија на “Прирачникот за набљудување на судења” од страна на тимот од правни експерти, која послужи како основа за обука на 108 адвокати, правници, студенти на правен факултет- активисти од областа на човековите права.

Покрај Прирачникот беа изработени и прашалници за набљудување на граѓанските и кривичните предмети кои послужија како инструмент за прибирање на непристрасни и вистинити информации за имплементацијата на меѓународните стандарди за правично судење во праксата на домашните судови.

Во Јуни 2003 година по добиената поддршка од Претседателот на Врховниот Суд на Република Македонија и Министерството за Правда, беа известени Претседателите на сите основни судови во Македонија а преку нив и сите судии за присуството на набљудувачите во судниците.

Од почетокот на Јули 2003 година во сите Основни судови во Р. Македонија, 108 набљудувачи го започнаа следењето на судските процеси.

Изготвен е “Правилник за однесување” и истиот е свечано потпишан и прифатен од страна на сите набљудувачи на Коалицијата.

Прибраните непристрасни податоци за граѓанските и кривични набљудувани предмети од прашалниците се систематизираа во дата база изработена со цел овозможување на понатамошна анализа од страна на тимот на правни експерти.

Јавноста е информирана за активностите на Коалицијата и за меѓународните стандарди за правично судење преку памфлети, Прес конференција, Извештаите за предмети избрани од страна на Коалицијата како предмети од посебен интерес и веб страна на Коалицијата: www.all4fairtrials.org.mk

Коалицијата при реализација на своите активности соработува со Правниот факултет “Јустинијан I” од Скопје и Правниот факултет при Универзитетот на Југоисточна Европа преку програмата за обука на студенти за меѓународните стандарди за правично судење.

На 23.09.2004 година, во организација на Коалицијата “Сите за правично судење”, и Одделот за владеење на правото при ОБСЕ мисијата во Македонија, се одржа тркалезна маса со цел презентирање на заклучоците и препораките од едногодишното набљудување на граѓански и кривични предмети во сите Основни судови во Македонија од Завршниот извештај на Коалицијата, како и консултации и дискусија околу истите².

На тркалезната маса, освен членовите на Националната канцеларија на Коалицијата како и Националните правни експерти во кривичната и граѓанската област, претставници на набљудувачката Мисијата на ОБСЕ во Скопје, присуствуваа и највисоките претставници на судството, Министерството за правда на Р. Македонија, Здружението на судиите, Здружение на Јавните обвинители, Републички судски совет, канцеларијата на Народниот правобранител, канцеларијата на Советот на Европа во Скопје како и претставници меѓународни организации кои делуваат во областа на функционирањето на судството.

2. Методологија, временска рамка и теми

Методологија

Завршниот извештај на Коалицијата претставува резултат на анализа направена врз основа на добиените податоци во прашалниците за набљудување на кривичните и граѓанските предмети, односно врз основа на податоците добиени со обработката од дата базата, како и на извештаите направени од страна на локалните правни експерти, извештаи на локалните координатори и разговори со набљудувачите.

Основен метод на реализација на проектот и поставените цели и задачи е: **методот на набљудување** на процесите што се остваруваат пред основните судови на Република Македонија.

Согласно темите избрани од страна на членките на Коалицијата како теми од посебен интерес, изборот на предмети го врши локалниот координатор кој доставува месечен “Предлог на предмети за следење” во односниот регион за кој е надлежен, до Националната Канцеларија на Коалицијата во Скопје. По одобрување на истиот од страна на Проект Менаџерот, локалниот координатор изготвува распоред со предмети за набљудување, за постоечките тимови од по двајца набљудувачи, и истиот заедно со прашалниците го дистрибуира до секој од нив поединечно.

---

² Забелешките кои беа истакнати на тркалезната маса во поглед на заклучоците и препораките на Коалицијата се содржани во текстот на Завршниот извештај, додека пак заклучоците од тркалезната маса се дадени во прилог на извештајот.

Селекцијата на предмети односно прибавување на податоци за истите во различни фази од проектот и во различни региони се одвива на различен начин:

- по принцип на случаен избор од страна на набљудувачите- својствено само во месец Јули 2003 година
- преку добивање листа на насрочени предмети од страна на судската администрација
- преку добивање на податоци од претседателите на судовите
- преку добивање податоци за предмети од страна на судиите- директен контакт со нив
- преку избор на предмети од страна на локалниот координатор во судската писарница во соработка со администрацијата
- мошне ретко, преку добивање на податоци од странки, доколку нивниот предмет е од темите од интерес на коалицијата

Набљудувачите по извршеното набљудување врз основа на податоците за предметот прибавени од рочиштето како и врз основа на податоци добиени од страна на локалниот координатор, вршат пополнување на **прашалник** за набљудување на граѓански или кривичен предмет во зависност од видот на постапката која ја следеле. Истиот, потпишан се доставува до локалниот координатор кој го задржува оригиналниот примерок за сопствена евиденција додека копија испраќа до Националната Канцеларија на Коалицијата.

Сите податоци за набљудуваните предмети се внесуваат во посебно изготвена согласно прашалниците за набљудување, **дата база** која овозможува понатамошно вкрстување и систематизација на податоци.

Локалните правни експерти месечно изготвуваат **извештаи** врз основа на анализите направени на прашалниците од регионот кој го покриваат и врз основа на информациите добиени од комуникацијата со набљудувачите. Овие извештаи претставуваат составен дел на месечните извештаи кои ги изготвуваат локалните координатори за потребите на Коалицијата.

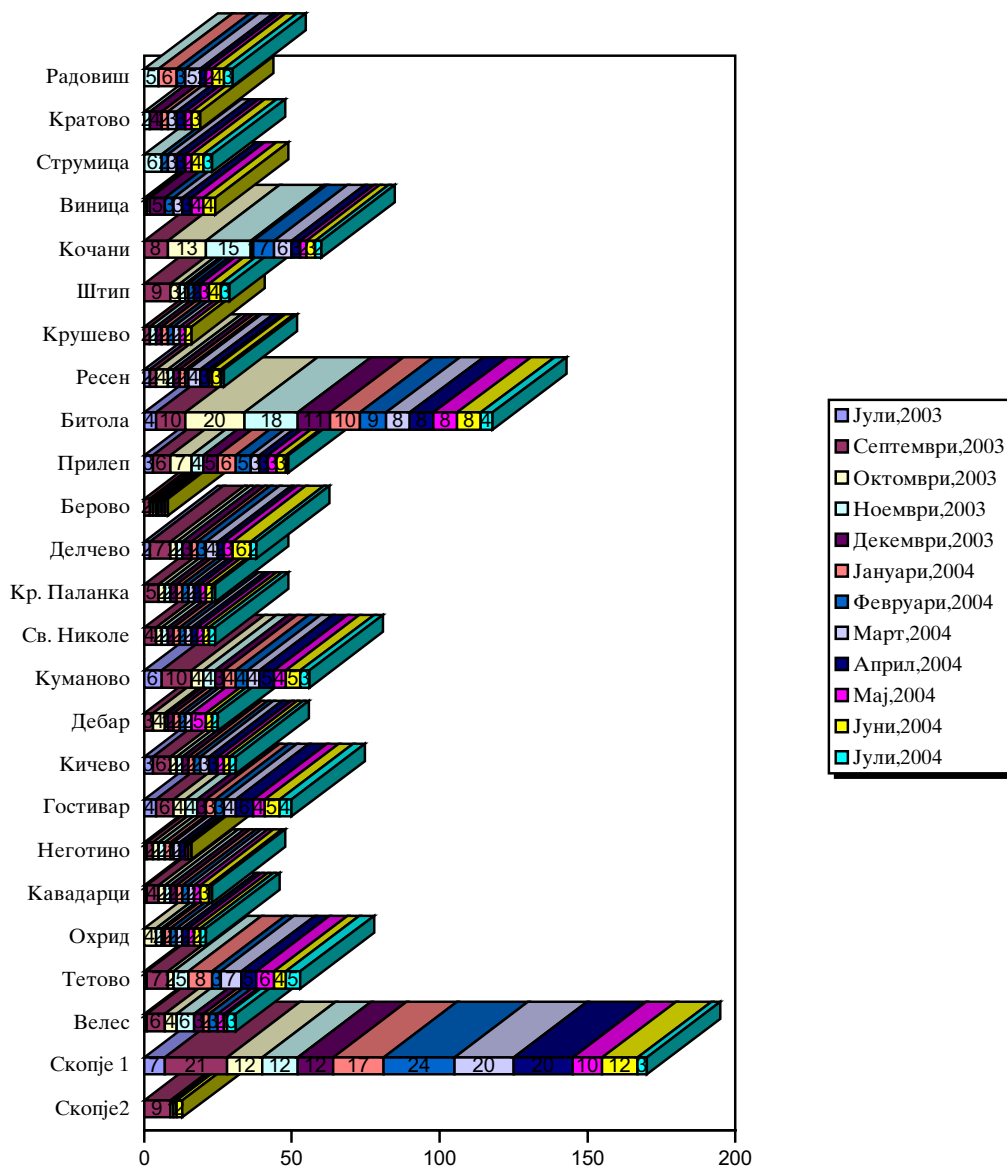
Сите инволвирани актери во процесот на набљудување на граѓанските и кривичните предмети, се обврзани да го почитуваат начелото на доверливост на податоците до кои се доаѓа при реализација на обврските.

Согласно “Правилникот за однесување на набљудувачите”, непочитување на ова начело доведува до исклучување од мониторингот на Коалицијата.

Временска рамка

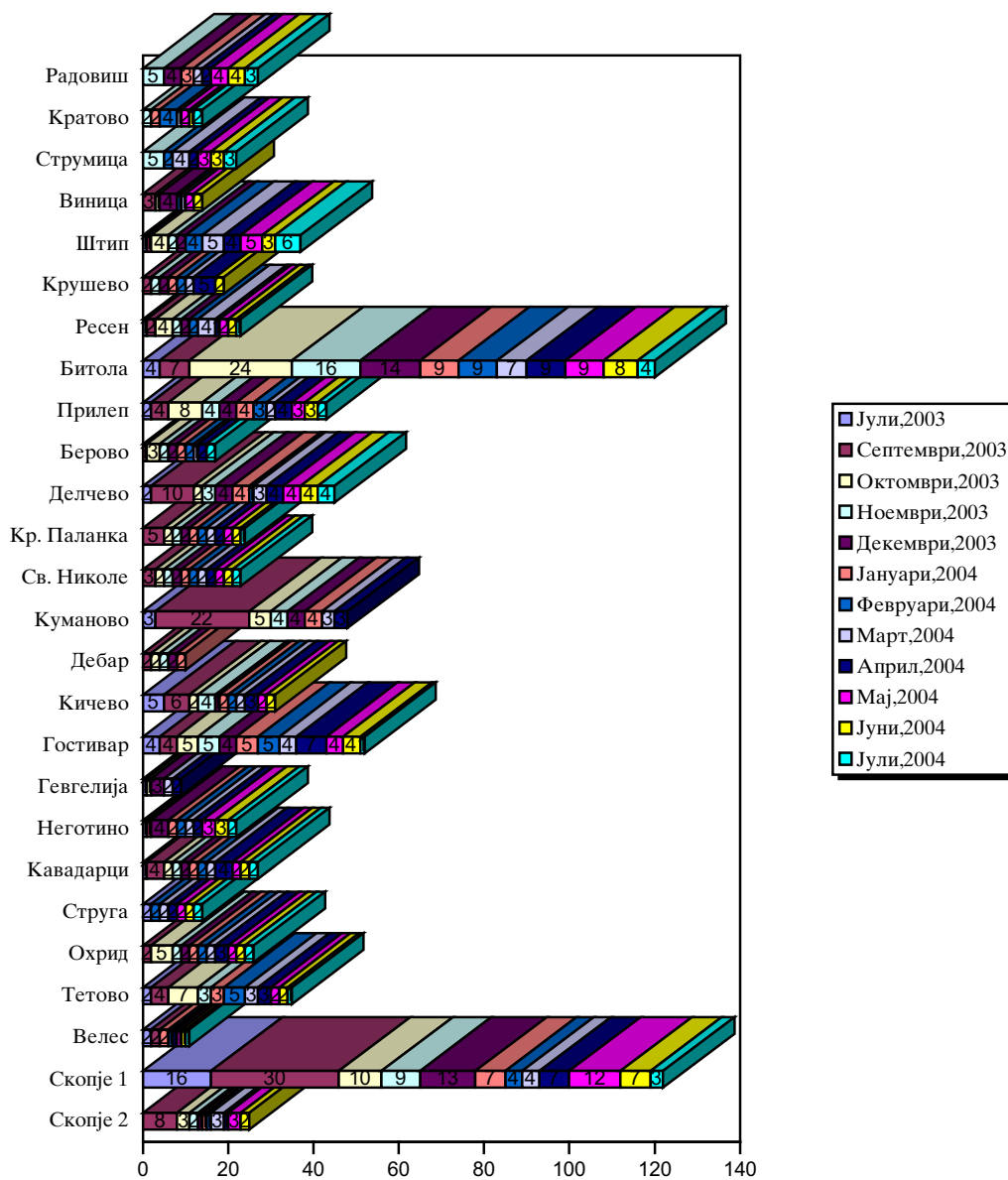
Во периодот од Јули 2003 год. до Јули 2004 год. набљудувани се вкупно 643 предмети на 1010 рочишта од кривичната и 720 предмети на 907 рочишта од граѓанската област.

Кривични предмети

Приказ на број на набљудувани рочишта во кривичната област по месеци и Основни судови во Р. Македонија

Граѓански предмети

Приказ на број на набљудувани рочишта во граѓанската област по месеци и Основни судови во Р. Македонија

Теми

Како теми од посебен интерес за Коалицијата во **кривичната област** се избрани:

- Трговија со луѓе, семејно насилство
- Деца и млади
- Корупција, Сопственост и Трудово право
- Прекршување на човекови права и полициска злоупотреба

Предмет на интерес на набљудување од **граѓанската материја** се:

- Предмети од семејното право (брачни спорови, патернитетни и матернитетни спорови, спорови за издршка на деца и на брачниот другар, чување и воспитување на деца и спорови за разрешување на имотните односи на брачните другари)
- Предмети од граѓанското право (сопственички спорови, спорови во врска со право на службеност и владение, спорови за надомест на штета, должничко доверителски спорови, стопански спорови)
- Спорови од работен однос.

ГЛАВА 2 **Имплементацијата на меѓународните стандарди за правично судење во домашните судови**

1. Право на еднаквост пред судот и законите

... Сите луѓе се еднакви пред законот и на сите им припаѓа, без никаква дискриминација, еднаква заштитата со закон. (член 7 од Универзалната декларација за човековите права)

... Сите лица се еднакви пред законот и имаат право без никаква дискриминација на поеднаква заштитата пред законот. Во таа смисла законот мора да ја забранува секоја дискриминација и да им осигура на сите лица поеднаква и усешна заштитата против секоја дискриминација, особено во поглед на расата, бојата, полот, јазикот, верата, политичкото или друго убедување, националното или социјалното потекло, имотната состојба, раѓањето или секоја друга состојба. (член 26 од Меѓународниот пакт за граѓанските и политичките права)

За остварување на напред наведените начела- стандарди, во законите за судските постапки се предвидени норми преку кои може да се обезбеди нивното остварување.

Граѓаните пред Уставот и законите се еднакви (член 9 став 2 од Уставот на Република Македонија). Оваа уставна норма е конкретизирана во Законот за судовите. Имено, во членот 7 од Законот за судовите се утврдени неколку начела и тоа: секој има право на еднаков пристап пред судовите во заштитата на неговите права и правно заснованите интереси; секој има право на законито, непристрасно, чесно и во разумен рок судење; никому не може да му биде ограничен пристапот пред судовите поради недостиг на материјални средства. Напред наведените начела се и стандарди предвидени во меѓународни документи³ кои се ратификувани од страна на Собранието на Република Македонија и претставуваат составен дел на нашето законодавство.

Граѓанска постапка

Правото на "правично судење" предвидено во членот 6 од Европската конвенција за човекови права вклучува повеќе аспекти меѓу кои е и правото на пристап до судот. За да можат граѓаните на Република Македонија да ја остварат еднаквоста прокламирана со

³ Така според член 6 од Европската конвенција за заштита на човековите права и основните слободи, гаранцијата за еднаквост опфаќа повеќе аспекти:

Право на еднаквост пред законот

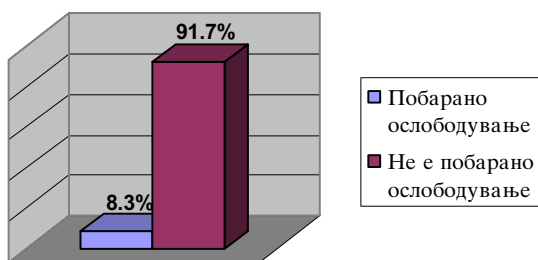
Право на еднаквост пред судовите

Право на еднаков пристап до судовите

Право на еднаков третман пред судовите

Уставот, во Законот за судовите, во член 7, се утврдени неколку начела помеѓу кои е и начелото дека, никому не може да му биде ограничен пристапот пред судовите поради недостиг на материјални средства. Бидејќи давањето на судска заштита по правило не е бесплатно, странката која заради нејзината лоша материјална состојба не е во можност да ги поднесе трошоците без штета за нејзината нужна издршка и издршка на нејзиното семејство, може да бара ослободување од плаќање на трошоците на постапката. Ослободувањето од плаќање на трошоците на постапката (*cautio iudicatum solvi*) опфаќа ослободување од плаќање на такси и ослободување од плаќање аванс за трошоците на сведоците, вештаците, за увид и за судски огласи. Ослободувањето од плаќање на трошоци на постапката може да опфаќа и ослободување од плаќање на издатоци во врска со застапување и ослободување од плаќање на награда за полномошникот. Со оглед на големиот број на невработени лица во нашата земја, нужно се наметна прашањето во колкав обем се користи т.н. сиромашко право од страна на странките.

Приказ на барање за ослободување од плаќање на судски такси

Истражувањето покажува дека од вкупно добиените одговори, само во 30 предмети (8,3%) е побарано ослободување од плаќање на судските такси и другите трошоци во постапката, а во 332 предмети (91.7 %) ниедна од странките не побарала да се користи со ова право. Дали ваквите проценти се реален

одраз на материјално финансиската состојба на граѓаните е отворено прашање. Сомневањето дека граѓаните не знаат дека имаат право да бидат ослободени од плаќање на судските такси и другите трошоци во постапката кога немаат средства отпаѓа, затоа што во најголем број на набљудувани предмети странките биле застапувани од квалификувани полномошници-адвокати (тој процент е 87,2% за тужителот, а 88,6% за тужениот)⁴.

Од 30 предмети во кои е побарано ослободување од плаќање на судските такси судот донел одлука за ослободување во 13 предмети (43.3%). Ваквиот процент ни дава за право да заклучиме дека условите предвидени за користење на ова право во Законот за парничната постапка се реално поставени и според нас не би требало да се менуваат.⁵

⁴ Види Точка 9 од Глава 2

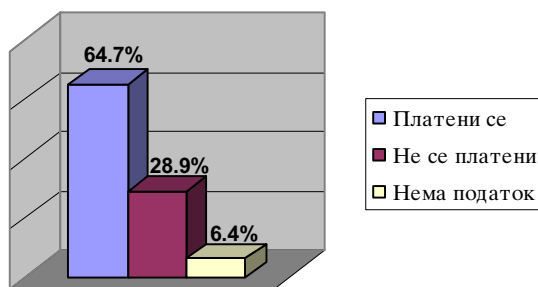
⁵ На тркалезната маса организирана од страна на Коалицијата “Сите за правично судење” и Одделот за владеење на правото при ОБСЕ мисијата во Скопје со цел презентирање на заклучоците и препораките од Завршниот извештај на Коалицијата (во понатамошниот текст Тркалезна маса), како забелешка е истакнато дека прашањето за ослободување од плаќање на судски такси може да се реши и преку создавање на посебен Фонд од страна на државата, од кој би се црпеле средства за наплата на судските такси доколку граѓаните немаат средства да ги платат а во врска со правото на користење на правна помош од адвокат.

Во директна врска со правото на пристап пред судот е плаќањето на судските такси. Бидејќи парничните странки многу често не ги почитуваа прописите за плаќање на судските такси, односно странките не ги плаќаа навремено судските такси, државата беше приморана да води постапка за присилна наплата на истите.

Со донесувањето на ЗПП се предвиде одредба според која судот нема да постапува по тужба ниту да преземе друго дејствие за кои не е платена судската такса (член 141 став 2 од ЗПП).

Пред Основниот суд во Дебар се води постапка за надомест на штетата по работен спор, во кој рочиштето се одлаѓа 2 илјини поради неплатени судски такси.

Приказ на платени судски такси

Од 720 предмети кои беа набљудувани, во 466 предмети или 64.7 % судските такси се платени навремено, во 208 предмети или 28.9% странките не ги платиле судските такси, додека за 6.4% од вкупниот број на предмети нема податок. Од напред наведеното се наметнува заклучокот дека во најголем број на случаи странките

навремено ги плаќаат судските такси (знаејќи дека ако не ги платат на време судот нема да го земе предметот во работа).

Важно е да се напомене дека неплаќањето на судските такси (28.9%) не е последица на немањето на средства за нивно плаќање. Дека е тоа така говори фактот што странките уште со преземањето на парничното дејствие за кое е предвидено да се плати судска такса имаат можност да бараат ослободување од плаќање на истата, а странките тоа не го побарале. **Најчесто тужителот е тој кој ги плаќа односно ги авансира судските такси, затоа што со тужбата се поведува постапката, па нема да постапува по тужбата се додека тужителот не ја плати судската такса доброволно или истата не биде наплатена присилно (член 141 став 2 од ЗПП) .** Процентот од 64.7% навремено платени судски такси укажува и на тоа дека оваа одредба од добро решение и е на линија да ги дисциплинира странките во извршувањето на нивните обврски, а со тоа не се доведува во прашање правото на странките на пристап до суд⁶.

⁶ Во таа смисла има и одлука на Европскиот суд за човекови права. Така во случајот Kreuz против Полска кој се водел пред Европскиот суд за човекови права, апликантот тврдел дека му е прекршено правото на пристап пред суд бидејќи тој морал да се откаже од своето право да ги бара правата пред суд затоа што не бил во можност да ги плати судските такси кои ги налагал Полскиот закон. Со тоа тој сметал дека државата го крши членот 6 став 1 од Европската конвенција за човекови права. Државата пак сметала дека утврдувањето на судските такси како задолжителна форма на легитимно ограничување на пристапот пред судот и дека тоа не може да се смета за прекршување на членот 6 од Европската конвенција за човекови права. Судот одлучил дека правото

Меѓутоа од одговорите добиени од прашалниците може да се види дека има случаи кога рочиштата се одржуваат и покрај тоа што не се платени судските такси.⁷

Пред Основниот суд во Гостивар се води постапка за неиздаден долг, во кој судијата го насрочил предметот а не се издадени судски такси. Пред истиот суд се води постапка за надомест на штета, во која тужбата е земена во работата од судијата без да се издадат судските такси.

Прејорак:

Сите судови треба доследно да ја применуваат одредбата од ЗПП за плаќањето на судските такси со што граѓаните би биле ставени во еднаква положба како што тоа законот и го предвидува. На судовите кои не ја применуваат доследно одредбата за плаќање на судските такси треба да им се укаже на тоа.

2. Право на судење пред надлежен, независен и со закон заснован, непристрасен суд

Правото на судење пред надлежен, независен и со закон заснован, непристрасен суд е гаранција содржана во чл. 6 (1) од Европската конвенција за човековите права и во чл. 10 од Универзалната декларација на ОН, која е еден од важните предуслови за правично судење.

Компетентноста на судот е комплекс од квалификации кои се однесуваат на односот на судијата кон работата а се состојат во водење грижа за стварната и месната надлежност, независност и непристрасност во одлучувањето.

на пристап пред суд не е апсолутно и тоа може да биде легитимно ограничено бидејќи и по својата природа тоа треба да биде регулирано од страна на државата. Така судот смета дека барањето за плаќање на судските такси не може да се смета за ограничување на пристапот пред судот и согласно тоа не може да се смета дека го прекршува членот 6 од Европската конвенција за правата на човекот.

⁷ На тркалезната маса како забелешка беше истакнато дека, иако од една страна членот 141 став 2 од Законот за парнична постапка пропишува дека судот нема да постапува по тужба ниту да преземе друго дејствие за кои не се платени судските такси, од друга страна според сегашните решенија на Законот за судски такси судот не смее да одбие да постапува за предмет за кој не платени судските такси. Со тоа овие две одредби се наоѓаат во колизија.

Уставот и Законот за судовите содржат правни норми што го гарантираат уставното начело за самостојност и независност на судовите. Според Уставот на Република Македонија, член 98, судската власт ја вршат судовите, а видовите надлежноста, основањето, укинувањето, организацијата и составот на судовите, како и пристапот до нив се уредуваат со закон. Според тоа компетенцијата да суди судијата ја добива според Законот за судовите. Во Законот за судовите изречно е регулирано дека судовите се самостојни и независни државни органи кои судат врз основа на Уставот, законите и меѓународните договори ратификувани во согласност со Уставот и ја обезбедуваат примената на правото и заштитата на човековите слободи и права.

И покрај тоа што начелото за поделба на власта формално се признава, а уставните и законските текстови даваат општи гаранции за судската независност, во практиката овие гаранции остануваат без поголемо значење поради недостатоците во механизмите за нивно остварување. Релативно добро разработените правни норми формално-правно навистина се почитуваат, но оставен е доволен простор за влијание отстрана. Судството како целина сè уште делумно се третира како дел на државната управа. Финансиската контрола и обликувањето на судските примања и буџетот на судовите е концентриран кај извршните органи, во прв ред кај ресорните министерства. Проектот за посебен судски буџет оттука е значаен чекор за супстанцијална независност на судството.

Прејорака:

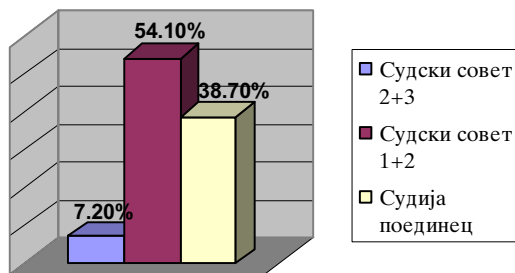
Прашањето за независноста на судството во Република Македонија е комплексно и бара комплементарен пристап низ Стратегијата за реформа во судството со поставување на јасни одредници во Уставот на Република Македонија, а потоа и во сите други закони со кои се разрешува работата, положбата, функционирањето и организацијата на судството.

Кривична постапка

Битна компонента на компетентноста на судот и неговата составеност врз основа на закон е начинот на составување на судот во зависност од тежината на предметот.

Согласно член 22 од ЗКП, во кривична постапка од прв степен, за кривични дела за кои е пропишана парична казна или казна затвор до три години, суди судија поединец. Судовите судат во совети составени од двајца судии и тројца судии поротници за кривични дела за кои со закон е пропишана казна затвор во траење од 15 години или казна доживотен затвор, додека судовите судат во совет составен од еден судија и двајца судии поротници за кривични дела за кои со закон е пропишана поблага казна.

Приказ на составот на судот

Од набљудуваните судења во 38.7 % судел судија поединец, во 54.1 % судски совет 1+2 додека во 7.2 % судски совет 2+3.

Анализата ни покажа дека секогаш во согласност со тежината на кривичното дело и предвидената казна, судовите биле составени законито и во тој поглед не се забележани никакви пропусти и слабости.

Доследно е спроведено начелото судот да биде составен законито. Вака формираната структура на судот одговара и на видот и природата на кривичните дела.

Составот на судскиот совет треба да биде задржан, што значи целата постапка треба да се води пред ист состав. При анализата на прашалниците може да се заклучи дека доколку дошло до изостанок на некој од членовите на судскиот состав на судење, истото се одлага заради непотполност на составот, освен во случаите кога доаѓа до промена на судски совет.

Во предметот набљудуван пред Основниот суд во Тетово за кривично дело Разбојништво, на 15.03.04 главниот претрес е одложен поради тоа што не бил присутен еден судија поротник, а судот сметал дека не е целесходно да се врши промена на советот, па затоа го одложил судењето.

На 24.09.2003 година пред Основниот суд во Тетово е набљудуван предмет за кривично дело Убиство, кога судењето е одложено поради нејисусово на претниот поротник.

Во предмет за кривично дело Посредување во вршење на прозивање кое се води пред Основниот суд Тетово, рочиштето закажано за 03.03.2004 година е одложено поради ојсусово на судиите поротници.

Во еден предмет е повреден овој принцип.

Во предметот кој се води пред Основниот суд во Куманово, за кривично дело убисво, во кој предмет е одреден судски совет во состав 2+3, на набљудуваното рочиште 1 час Претседателот го водел судењето само во присуство на протниот поротник, во присуство на другиот судија.

Како гаранција за непристрасно судење ЗКП предвидува можност да се бара иземање на судија или судија поротник.

Иземањето може да се бара согласно закон, но и по барање на странките. Странките можат да поднесат барање за иземање до

почетокот на главниот претрес, а ако за причината за изземање узнале подоцна, барањето го поднесуваат веднаш по узнавањето (член 38 став 2 од ЗКП).

Со цел подоследно да се задоволат барањата за непристрасност на судот, согласно практиката на органите во Стразбур, ЗКП (1997) предвиде изземање и на судијата што учествувал при испитувањето на обвинението пред главниот претрес (чл. 36 ст.4). Некои помали судови се жалат дека ова им прави тешкотии поради недоволниот број судии.

Изземањето на судијата поради околности што предизвикуваат сомневање во неговата непристрасност не е непринципиелно решено (чл.36. ст.6), бидејќи може да се поднесе само до започнување на главниот претрес, што е нелогично, зашто индикациите за пристрасност токму тогаш излегуваат на виделина. Најновите предлози за измени на ЗКП ова донекаде го исправаат, но не ги задоволуваат барањата на Конвенцијата, бидејќи се бара за пристрасноста да се поднесат докази! Ова бездруго е далеку од "доктрината на индикации" на Европскиот суд за човекови права.

Имено, иако *нейрисџрасносџа* нормално означува непостоење наклоност, предрасуди, необјективност, прејудицирање, нејзиното постоење или непостоење, според Европскиот суд за правата на човекот, може да се тестира на разни начини. Треба да се прави разлика меѓу субјективниот пристап, каде што има настојување да се утврди личната увереност на дадениот судија во дадениот случај (при што субјективната непристрасност се претпоставува додека не се утврди спротивното) и објективниот пристап, каде што се утврдува дали се даваат гаранции доволни да се исклучи секое основано сомнение, со оглед на тоа што дури и индикациите може да бидат од одредена важност. Се работи, значи, за довербата што судовите во едно демократско општество мора да ја влеат во јавноста и, пред сѐ, доколку се работи за кривична постапка, во обвинетиот. Затоа секој судија во однос на кој постои основана причина за стравување дека е пристрасен, треба да се повлече.

Прејорака:

Треба да се овозможи барањето за изземање да се поднесе и по отпочнување на главниот претрес, бидејќи не е исклучена можноста околностите што предизвикуваат сомнеж во непристрасноста на судијата или судијата- поротник да се осознаат во текот на постапувањето. Но, со оглед на фактот што главниот претрес е во тек, во законот мора да се пропишат краткотрајни рокови во кои ќе мора да се одлучи по барањето за изземање.

Од добиените податоци во текот на набљудувањето во 20 предмети е побарано изземање на судијата. Во 8 од тие предмети побарано е изземање и на судија поротник; во еден предмет е побарано изземање на Претседателот на Апелациониот суд бидејќи решението кое го донел и со кое го одбива барањето на обвинетите за изземање на Претседателот

на Основниот суд сметаат дека е неосновано и во еден предмет е побарано изземање на Претседателот на Основниот суд⁸.

Согласно овие резултати барањето за изземање на судии и судии поротници не е често застапено што е позитивен факт бидејќи тоа укажува на фактот дека ова средство како инструмент за оценка на сомневањето во пристрасноста на судијата не е застапено често, а од друга страна пак тоа влијае постапката да не се одолговекува.

На 22.10.2003 набљудуван е предмет кој се води пред Основен суд Тетово за кривично дело Даночно зајмажување по член.279 ст.2 од КЗ, во кој од страна на обвинетиите е побарано изземање на целиот судски совет и тој е изземен. Судењето е одлагано вкупно 28 пати. На 18.12.2003 донесена е пресуда.

Прејорака:

Со цел да се спречи злоупотребата на можноста да се бара изземање на судии само заради одолговлекување на постапката, треба да се оневозможи повторно поднесување на барање за изземање на ист судија поради исти околности, изнесени во претходно барање за изземање кое било оценето како неосновано.

Оценката на непристрасноста однесување на судијата беше оставена на впечатокот што набљудувачите ќе го стекнат следејќи еден случај во подолг временски период. Според нивната оценка, судијата непристрасно се однесувал во постапката што значи: дека пресудата е донесена врз основа на правилно изведени докази; судијата одлучил врз основа на објективно утврдени факти, имал еднаков однос спрема странките и одбегнувал непотребни одлагања на претресите.

Во текот на спроведувањето на проектот не е забележан случај на загрозување на непристрасноста на судовите во конкретната примена на правните норми преку мешање во работата на судијата, пројавување интерес за определен случај, вршење влијание или притисок, давање сугестии за правецот во кој би требало да одлучувањето или слични дејствија.

Прејорака:

Непристрасноста мора постојано да се следи преку институтот за изземање на судии и судии поротници, начинот на распределба на предметите меѓу судиите и час поскоро мора да се пристапи кон донесување посебен Закон за организација на судството кој треба да го дополни Законот за судовите.

⁸ Со Предлогот за изменување и дополнување на ЗКП, за претседателот на судот не може да се поднесе барање за изземање, освен кога тој постапува како судија, а за негово изземање одлучува Претседателот на непосредно повисокиот суд.

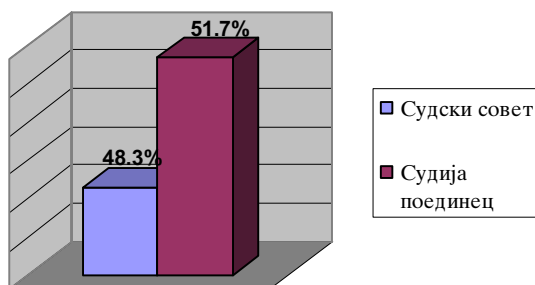
Граѓанска постапка

Според Законот за парничната постапка (во натамошниот текст ЗПП) судовите судат во совет, а Врховниот суд на Република Македонија и во општа седница (член 35 став 1 од ЗПП). Во кои случаи суди судија поединец е определено со ЗПП (член 35 став 2 од ЗПП). Во прв степен споровите ги суди совет или судија поединец. Кога суди во прв степен, советот е составен од еден судија кој е и претседател на советот и од двајца судии-поротници (член 36 од ЗПП). Судија поединец суди спорови за имотноправни барања кога вредноста на предметот на спорот не надминува 300.000 денари (член 37 став 1 од ЗПП), а во стопанските спорови 600.000 денари (член 466 од ЗПП). Во ЗПП се предвидени и други случаи кога суди судија поединец.

Во текот на постапката странките можат да се спогодат имотноправните спорови да ги суди судија поединец, без оглед на вредноста на спорот (член 37 став 2 од ЗПП).

Во предметот кој се води пред Основен суд Виница, вредноста на спорот изнесува 700 000 денари, поради што предметот би требало да се решава во совет, меѓутоа странката има дадено изјава на записник дека се согласува судењето да го продолжи судија поединец.

Приказ на составот на судот

Според анализата на прашалниците во 51.7% судел судија поединец додека во 48.3% судел судски совет. Ова покажува дека скоро подеднакво во граѓанските спорови судеа судии поединци и судски совет.

Меѓутоа, ако се имаат предвид податоците за вредноста на споровите (види табела 1) кои биле набљудувани може да се заклучи дека странките не ја користеле или многу малку ја користеле можноста да им суди судија поединец во имотните спорови и во случаите кога за судење е надлежен судски совет.

Табела 1. Вредност на предметот на спорот

Вредност	Број на предмети	Процент
До 30.000 ден.	Во 135 предмети	20.2%
30.001-100.000 ден.	Во 206 предмети	30.8%
100.001-500.000 ден.	Во 62 предмети	9.3%
500.001-1.000.000 ден.	Во 11 предмети	1.6%
1.000.001-10.000.000 ден.	Во 24 предмети	3.6%
50.000.001-100.000.000	Во 2 предмети	0.3%
100.000.001-1.000.000.000	Во 4 предмети	0.6%
Над 1.000.000.000	Во 1 предмет	0.1%
Неопределена	Во 224 предмети	33.5%

Принципот на учество на судии-поротници како универзален постулат се воведува уште со Француската буржоаска револуција, за денес да добие карактер на уставен принцип (член 103 од Уставот на РМ). Самото учество на судии поротници во судската постапка, се објаснува како учество на "лаички елемент" во судењето со кој би се одбегнало создавањето на "професионално судство".⁹

Анализата на одговорите добиени од истражувањето покажува дека во определен број на случаи однесувањето на поротниците е доста индиферентно, а нивното учество за време на расправата е сведено на минимум.

Прејорака:

Согласно резултатите од анализата, треба да се изменат одредбите од ЗПП за вредноста на предметот на спорот за судење на судија поединец и да се зголеми вредноста на предметот на спорот за судење на судија поединец (и за споровите за имотноправните барања во редовна постапка и за стопанските спорови).

Инаку, од податоците кои се напред наведени може да се извлече заклучок дека судовите правилно биле составени.

Согласно начелото на непосредност во граѓанската постапка, постои неможност за промена на судскиот состав во текот на постапката, односно не постои можност постапката да се води пред еден состав а одлуката да ја донесе друг состав. Доколку дојде до измена на судскиот состав од било која причина во тој случај постапката треба да започне одново, со тоа што може да се одлучи доколку странките се

⁹ Во некои од законите кои се скоро донесени, коко што е Законот за изменување и дополнување на Законот за парничната постапка на Република Хрватска (Народне новине број117/03) скоро сите предмети во прв степен ги суди судија поединец. Така според член 20 од ЗПП на Р.Хрватска "Во парничната постапка во прв степен споровите ги суди судија поединец, ако со законот не е одредено да суди судски совет. Во втор степен судовите судат во совет, ако со законот не е поинаку одредено. По ревизија судовите одлучуваат во совет, ако со законот не е поинаку одредено."

согласат да не се изведуваат повторно доказите, да се прочитаат записниците од претходно дадените изјави.

Податоците од набљудуваните судења во принцип покажуваат почитување на овој принцип, и доколку дошло до промена на судскиот состав постапката почнала одново.

Во предмет кој се води пред Основниот суд во Гостивар по правен основ поинишување на одлука за пресјанок на работен однос, доаѓа до промена на судскиот состав со што постојатка зајочнала одново.

Пред Основниот суд во Велес се води предмет од работен спор во кој дошло до промена на судскиот совет. Постојатка зајочнала одново.

Составот на судот зависи и од вредноста на предметот на спорот. Ако се имаат предвид изнесените податоци за вредноста на предметот на спорот (види табела 1), изненадува бројот на предметите во кои вредноста на предметот на спорот е неопределена, од 720 набљудувани предмети 224 се предмети со неопределена вредност или 33,5%. Податокот дека 224 предмети се со неопределена вредност од своја страна укажува дека странките одат кон тоа во прв момент да го избегнат плаќањето на судските такси, плаќајќи при поднесување на тужбата еден мал пашален износ се до оној момент додека судот по службена должност не ја утврди вредноста на предметот на спорот која во тужбата е прениско одредена со цел да се избегне првичното плаќање на судските такси со цел судот да го земе предметот во работа.¹⁰

Прејорака:

За високиот процент на предмети во кои вредноста на предметот на спорот не е определена треба да им се укаже на судовите за соодветната и доследна примена на законските прописи затоа што тоа може да доведе до сериозни злоупотреби во поглед на плаќањето на судските такси.

Во вршењето на судската функција судиите се независни. Една од гаранциите за нивната независност е трајниот судски мандат. Исто така и судскиот имунитет¹¹ е гаранција за нивната независност. Наспроти ова начинот на нивниот избор и разрешување (изборот и разрешувањето го врши Собранието на Република Македонија на предлог на Републичкиот

¹⁰ На тркалезната маса беше напоменато дека постои став од Врховниот суд од 1980 година, според кој тужба чија вредност е неопределена судот треба да ја отфрли како недопуштена.

¹¹ Судија (и судија поротник) не може да биде повикан на одговорност за мислење и одлучување при донесувањето на судските одлуки; судија не може да биде притворен без одобрение на Собранието на Република Македонија, освен ако е затечен во вршење на кривично дело за кое е пропишана казна затвор од најмалку пет години; постапката за одлучување за имунитетот на судијата е итна и се спроведува по претходно прибавеното мислење од Републичкиот судски совет. (член 65 од ЗС)

судски совет) може да биде закана за независноста на судијата во вршење на неговата функција.

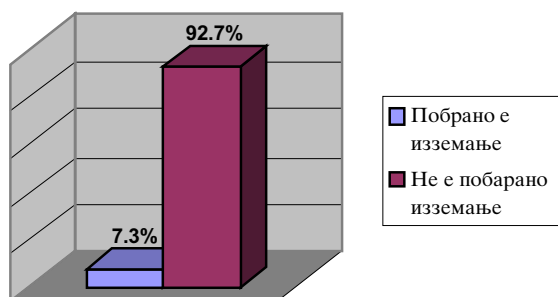
Во анализата на одговорите од прашалниците се забележуваат случаи кои не мора да значат но сепак се индиција која укажува на опасност од политички атак на судската независност. Не се ретки одлагањата на рочиштата за судење поради ангажираност на судиите за време на изборите.¹²

Прејорака:

За да се отстранат сите можни сомневања за било какво влијание врз независноста на судската функција би требало да се преземат мерки и да се разгледа можноста за измена на прописите кои ја уредуваат постапката и начинот на изборот и разрешувањето на судиите.

Барањето за изземање на судија односно судија поротник е едно од прашањата преку кое се добива претстава за довербата, односно недовербата на странките во судот (судскиот совет, односно судијата поединец). Целта на барањето за изземање на судија, односно судија поротник е да се отстранат сите сомневања во пристрасноста на судијата, односно на странките да им суди непристрасен суд.

Приказ на барање за изземање

Во одговорите во прашалниците според добиените податоци изземање на судија односно судија поротник побарано е во 37 предмети или 7,3%, а во 92.7% предмети не е барано изземање.

Од 37 барања за изземање на судија во 7 предмети е уважено барањето за изземање на судија или 18,9%. Напред

наведените податоци не наведуваат на заклучокот дека странките имаа доверба во судскиот состав, односно судијата поединец кој го суди предметот. Значи, барањето за изземање не е многу често користено, што во секој случај е добро.

Во случај да биде побарано изземање во текот на постапката се запира работата по предметот (член 69 од ЗПП), додека Претседателот на судот не одлучи по барањето за изземање. Во ЗПП не се утврдени роковите во кои Претседателот на судот треба да одлучи за барањето за изземање. Тоа може да биде фактор кој може да влијае на должината на постапката.

¹² Во Основниот суд во Кавадарци за време на претседателските избори биле ангажирани на изборите и двајца судии кои судат кривични предмети.

Прејорак:

Утврдувањето на рокови во ЗПП, во кои Претседателот на судот ќе одлучи за барањето за изземање може да влијае постапката да не се одлоговекува.

Податоците од истражувањето покажуваат дека овој институт не е злоупотребуван. Добиените податоци од истражувањето укажуваат дека се без основа тврдењата дека странките во граѓанските предмети со цел да ја одолговлечат постапката често го користат изземањето и кога за тоа немаат основани причини.

Освен тоа што странките во постапката можат да поднесат барање за изземање на судијата исто така, тоа може да биде поднесено од самиот судија.

Расправајќа набљудувана на 29.09.2004 година во Основниот суд во Биџола, е одложена на неодредено време за да не дојде до ирисијрасносии на судијата бидејќи е во добри односи со ијужийшелој. Тој ја одлаѓа расправајќа на неодредено време а самиот иоднел барање за изземање до Прејседајќелој на судот.

3. Еднаквоси на оружјеио

Принципот на процедурална еднаквост е клучен елемент на концептот за фер судење. Иако не се сретнува изречно во меѓународните инструменти за човековите права, се верува дека тој претставува општ правен принцип. Во Европа концептот што стои зад овој израз, се изразува како *ирициј на конијрадикииорносии*. Принципот и тука се вбројува во основните принципи на казнената постапка, но е суштински лимитиран од т.н. истражно начело (активната улога на судот).

Проблемите со обезбедување еднаквост помеѓу странките во нашиот систем е од поинаква природа, што е сосема разбирливо, бидејќи мешовитиот систем со активна улога на судот по својот карактер не инклинира кон принципот на еднаквост помеѓу странките. Имено, за утврдување на вистината по службена должност е задолжен првенствено судот, а странките, повеќе или помалку, само му помагаат во тоа. Еден од главните проблеми притоа е фактот што судијата е детално запознат со списите на органите на прогонот, па дури и со доказите што формално не се изведени пред судот.

Во праксата обвинителството и судот соработуваат многу потесно отколку во акузаторните системи, од едноставна причина што во суштина имаат блиски појдовни хипотези и интереси. Иако од теоретска гледна точка ова не игра значајна улога – бидејќи судот својата пресуда може да ја заснова единствено врз доказите изведени непосредно на усна и контрадикторна расправа – индиректниот ефект од познавањето на досието од претходната постапка може да влијае штетно врз положбата на обвинетиот. проблемот пак, со вештаците е решен на поинаков начин што нив ги определува судот и тие се сметаат за неутрални и објективни. Оттука одбраната има тешкотии кога треба да се оспорат наодите и мислењата на ваквите службени експерти, кои уживаат определен респект, што оди со самата нивна позиција. Ова обезбедува начелна независност на експертите, но може да биде голем проблем за одбраната тогаш кога вештачењата суштински се во прилог на обвинението. Токму поради ова, од особено значење е становиштето на Европскиот суд за човекови права, кој укажува дека тогаш кога обвинението се потпира врз наодите и мислењата на ваквите "неутрални" судски експерти, за целите на чл. 6 од Конвенцијата, тие се третираат како "сведоци против обвинетиот", што на одбраната ѝ дава за право да ѝ се обезбеди присуство и сослушување на експерти во нејзина корист. Кој ќе ги понесе трошоците за овие експерти веќе е поделкатно прашање. Како и да е, идејата за определување службени експерти како вешти лица од страна на судот и натаму се смета за прифатлива сè додека се гарантираат високи стандарди во однос на нивната експертиза. Сепак, одбраната мора да има реална можност да ги оспорува наодите и мислењата на вештаците определени од судот, што не секогаш се гарантира во нашите судски постапки.

Доволно време за подготвување на одбраната е едно од минималните права за секој обвинет од ст. 2 на чл. 4 ЗКП. Потребно време за подготвување одбрана му се остава на обвинетиот за време на целата постапка, но посебно внимание се посветува за подготвување за главниот претрес (поканата до обвинетиот мора да се достави така што помеѓу доставувањето на поканата и денот на главниот претрес да остане доволно време за подготвување на одбраната, а најмалку 8 дена освен во случаи на скратена постапка кога тој период е утврден на 3 дена). Обвинетиот кој поканата за главниот претрес не ја добил навреме, не е должен да се јави, а неговото недоаѓање не повлекува никакви процесни санкции. Натаму, заради подготвување на одбраната, судот може да го прекине претресот ако тужителот на главниот претрес усно го измени обвинението (чл. 329, ст. 2 ЗКП) или подигне обвинение за кривично дело сторено или откриено во текот на главниот претрес (чл. 330, ст. 2 ЗКП).

Според анализата на прашалниците за тоа колку време поминало од добивањето на поканата до првото рочиште за главниот претрес резултатите се прикажани во Табела 2.

Табела 2. Колку време поминало од добивањето на поканата до првото рочиште од главниот претрес

Време	Број на предмети
3 дена	Во 26 предмети
8 дена	Во 61 предмет
15 дена	Во 141 предмет
Повеќе од 15 дена	Во 148 предмети
Нема податок	За 267 предмети

Може да се забележи дека во 26 случаи поминало три дена, од нив во 12 предмети не се работи за кривични дела за кои е предвидена скратена постапка.

Од друга страна, во 175 предмети тој период е преку 15 дена, што објективно е долг период и може да придонесе за непотребно одлоговекување на постапката.

Увид во списиите. Во законот од 1997 година, правата на одбраната се засилени со напуштање на повеќе ограничувања во врска со увидот на одбраната во списите и надзорот над комуникацијата помеѓу бранителот и обвинетиот што е во притвор. Имено, во двата случаи е напуштено условувањето на правата на одбраната со претходно испитување на обвинетиот, а бранителот има право да *ги разгледува списиите и предметниите илјо служайи како доказ* уште од моментот кога е доставено барање за поведување кривична постапка, како и кога истражниот судија пред донесувањето решение за отворање истрага ќе ги изврши потребните истражни дејствија (чл. 69 ЗКП).

Обвинетиот, пак, може да ги разгледува списите и предметите што служат како доказ дури откако ќе биде испитан (чл. 124, ст. 5 ЗКП), што, исто така, може да се подложи на критика. Сепак, во случаите *Јесџерс* и *Камасински*, органите во Стразбур нашле дека достапноста на списите за увид на бранителот на обвинетиот ги задоволува барањата на Конвенцијата: самиот обвинет нема автономно право да ги разгледува списите.

На тој начин, правото на увид во списите во домашното законодавство ги надминува барањата востановени во практиката на органите на Конвенцијата, бидејќи тие не признаваат право на пристап до списите во рана фаза на постапката. Барањата да се признае вакво право во фази што претходат на обвинувањето Европската комисија ги отфрли во повеќе случаи, задоволувајќи се со тоа што обвинетиот имал вакво право по подигањето на обвинителниот акт.

Во сите предмети за кои постои податок (30,1% од вкупно набљудуваните) одбраната остварила увид во списите на предметот со што можеле да се запознаат со сите докази и писмена што постоеле во предметот.

Правила за оtkривање докази. За разлика од увидот во списите, мора да се признае дека кај нас не постојат стандарди што би ги

поткрепувале правилата за откривање од страна на судовите и другите државни органи што учествуваат во доказната постапка, особено оние во корист на одбраната. Во согласност со извештајот на Комисијата во случајот *Lesjers против Белгија*, органите на прогонот и истражните власти се обврзани да го откријат материјалот што го поседуваат ако може на одбраната да ѝ помогне во понапред наведената смисла.

Во членот 166 од ЗКП навистина се предвидува дека "ако истражниот судија пред завршената истрага најде дека е во интерес на одбраната обвинетиот и неговиот бранител да се запознаат со важните докази собрани во истрагата, ќе ги извести дека во определен рок можат да ги разгледаат предметите и списите што се однесуваат на тие докази". Сепак, домашното право и практика не познаваат правила што *обвинителството* би го обврзале на одбраната да ѝ ги открие сознанијата односно доказите што ги поседува во нејзина корист, иако не треба да се запостави нивната обврска за објективност (со еднакво внимание да ги испитуваат и утврдуваат како фактите што го товарат обвинетиот, како и оние што му одат во корист од чл. 14, ст. 2 ЗКП).

При анализата на прашалниците не е забележано ускратување на гаранцијата која претпоставува постоење доволно можности за подготвување на одбраната. Согласно податоците со кои располагаме, набљудувачите оцениле дека обвинетиот и неговиот бранител имале чесна шанса да ја изложат својата одбрана и да ги оспоруваат наводите и доказите на обвинителството.

Во сите предмети за кои постои податок (29,5% од вкупно набљудуваните), обвинетиот и неговиот бранител имале можност да ги оспоруваат доказите на обвинението и да предлагаат докази во своја полза.

Право на испитување на сведоциџе. Согласно чл. 6 ст. 3 (г) на Европската конвенција за правата на човекот, секое лице обвинето за кривично дело има право "да ги испита или да издејствува испитување на сведоците против него и да му се обезбеди присуство и сослушување на сведоците во негова корист".

Европскиот суд за правата на човекот тргнува од констатацијата дека е есенцијално на одбраната да ѝ се даде можност да ги оспорува сите докази што се изнесени пред судот и врз кои овој ја заснова својата пресуда. Во принцип, сите докази треба да се изведат во присуство на обвинетиот на јавен претрес пред судот, со можност за спротивставување на аргументите во контрадикторна расправа. Освен во исклучителни околности (што бараат посебно оправдување), сведоците треба да се сослушаат во присуство на обвинетиот на главниот претрес, при што не само што обете страни ќе можат да ги изнесат своите аргументи, туку кој претрес и поради својата подложност на контрола на јавноста нуди опипливи гаранции за правичност на постапката. Како и да е, ова, сепак, "не значи дека за да се користат како доказ исказите на сведоците мора секогаш да бидат дадени на јавниот претрес пред судот. Користењето како доказ на исказите добиени во претходната постапка само по себе не се смета за спротивно на

Европската конвенција", "под услов да се почитуваат правата на одбраната. По правило, овие права бараат на обвинетиот да му се даде адекватна и доволна прилика да ги оспорува и испитува сведоците против него, било во време кога сведокот ја дал изјавата или во некоја подоцнежна фаза во постапката доколку е одлучувачки доказ".

ЗКП, навистина, бара сите докази од значење за правилно одлучување да бидат изнесени пред судот (начело на непосредност), и предвидува услови под кои записниците со исказите на сведоците може да се читаат. Сево ова се чини предвидено само од аспект на улогата и задачата на судот во функција на утврдување на вистината, а не и како гаранција за обвинетиот. Ова станува јасно особено кога ќе се земе предвид дека услов за допуштање на овие искази не е постоењето адекватна и доволна прилика сведокот да се испита од страна на одбраната. Допуштеноста на исказите дадени надвор од главниот претрес се испитува (на начин карактеристичен за континенталните системи) единствено од аспект на *принципиот на непосредност*. Принципот го одразува значењето што му се придава на непосредното утврдување на фактите и доказите од страна на судот. Се смета важно судот самиот на главниот претрес да го сослуша сведокот, за да може да го набљудува неговото поведение, па земајќи ги предвид држењето и сл. психички елементи да ја оцени веродостојноста на неговата изјава. Читање на записници од претходната постапка по правило не е дозволено токму од аспект на тоа судот да ја утврди вистината, а не затоа што одбраната немала прилика да го испита сведокот.

Слично на другите континентални постапки, со ЗКП се забранува само читање на исказите дадени во претходната постапка, без притоа ваквата експлицитна забрана да се толкува на начин што би ги опфатил и вонсудските искази пренесени преку доказите "по слушање".

Покрај непримената или погрешната примена на одредби на ЗКП, како основ за побивање на пресудата со жалба, чл. 364, ст. 2 ЗКП (релативна повреда на постапката) предвидува и повреда на правото на одбрана на главниот претрес, ако тоа било или можело да биде од влијание за законитата и правилна примена на законот.

Предлозите за воведување на вкрстено испитување на сведоците не најдоа место во последниот проект на Законот за кривична постапка и се оставени за темелна фаза на реформата на нашето казнено право. Имено, промената на начинот на изведувањето на доказите бара сосема поинаква улога на сите субјекти на постапката, што бара повеќе време и определени претходни потготовки. Сепак, стандардите востановени во јуриспруденцијата на судот во Стразбур мора да ги достигне и домашната судска практика. Ова дотолку повеќе што основните права на одбрана (меѓу кои и правото на обвинетиот да биде присутен при испитувањето на сведоците и да може да им поставува прашања од чл. 4 ЗКП како фундаментални се внесени во основните начела на казнената постапка. Покрај тоа, начелото на непосредност е засилено со барањето, доколку докажувањето на еден факт се заснова врз забележување на некое лице, тоа лично да треба да се сослуша на главниот претрес. Сослушувањето (освен во експлицитно наведените случаи) не може да

се замени со читање на записник од порано даден исказ, ниту со писмена изјава (чл. 328).

Сведоциџе во користи на одбраната. Оваа гаранција на обвинетиот не му дава неограничено (апсолутно) право да повикува сведоци. Националните судови се слободни да одлучат дали сослушувањето сведоци на одбраната би можело да придонесе за утврдување на вистината, и ако тоа не е случај, да одбијат да ги сослушаат сè додека се почитува Конвенцијата, особено принципот на еднаквост.

Наместо правото на обвинетиот да му се обезбеди присуство и испитување на сведоците во негова корист како едно од основните лични и афирмативни права гарантирани со меѓународните инструменти за човековите права, новиот ЗКП на лицето обвинето за кривично дело му гарантира само право да биде присутен при испитувањето на сведоците и да може да им поставува прашања (чл.4 ст.2). Како и да е, не треба да се заборава дека согласно Уставот на Република Македонија гаранцијата од чл.6 ст.3 (г) на Европската конвенција е инкорпорирана и во домашното право. Освен тоа одредбата е доволно прецизна и подобна директно да се применува без да мора посебно законски да се уредува.

Од друга страна, со цел да се ограничи широкото дискреционо овластување на судот, во одредбите што ја регулираат доказната постапка експлицитно е наброено кога може да се одбие предлогот на странките за прибавување докази на главниот претрес. Така, предлогот може да се одбие ако: 1) се однесува на со закон забранет начин на прибавување докази, на доказ чија што употреба не е дозволена со закон или на факт што според закон неможе да се докаже (недозволен предлог); 2) фактот веќе е утврден или е незначаен (неважен предлог); 3) постојат причини за сомневање дека со предложениот доказ некој важен факт воопшто не би можел да се утврди или тоа би можело да се стори со големи потешкотии односно доколу тој доказ во предходниот тек на постапката не можел да се прибави и веројатно е дека нема да може да се прибави во еден примерен рок (неприкладен предлог), ако е нејасен, нецелосен или според дотогашната состојба на работите и дејствијата што ги превзел предлагачот во постапката е очигледно дека предлогот е насочен кон значително одложување на постапката. Ваквата регулатива значи дека сега по правило сите предложени докази треба да се усвојат, а како исклучок точно се предвидени случаите кога советот може да одбие да се изведат нови докази.

Во смисла на понапред прикажаната јуриспруденција на Европскиот суд и комисијата за правата на човекот, покрај обврската судот во пресудата посебно да наведе зошто не уважил определени предлози на странките (чл.348 ст.7 ЗКП), сега се бара решението со кое се одбива предлогот за изведување нови докази да мора да биде образложено (чл. 314 ст.8 ЗКП). Решението советот може да го измени или отповика во подоцнежниот тек на постапката.

Пред Основниот суд Скопје 1 набљудуван е кривичен предмет за кривично дело Посредување во вршење на правосудство. Адвокатот на обвинетиот побарал иземање на Претседателот на судскиот совет бидејќи тој го одбил предлогот на браникот за изведување на нови докази бидејќи сметал дека тие не се релевантни за правосудството.

И ставот заземен од Врховниот суд на Република Македонија е дека не се повредува правото на еднаквост на средствата со тоа што не се изведени сите докази предложени од страна на обвинетиот, доколку од изведените докази несомнено е утврдена фактичката положба за сторителот на делото (Врховен суд на Република Македонија Квп.бр.98/95 од 4.10.1995 година).

Препорака:

По однос на сведоците на одбраната, може да се предложи усвојување на германското решение, според кое кога судот ќе одбие да повика некое лице одбраната може самата непосредно да повикува сведоци. Вака непосредно поканетото лице е должно да се појави пред судот, само ако добие надомест на трошоците. Доколку на главниот претрес се покаже дека сослушувањето на непосредно поканетото лице било корисно за разјавување на случајот, трошоците паѓаат врз државната каса.¹⁴

Од собраните емпириски податоци може да се заклучи дека во 174 случаи или 27,1% од вкупно набљудуваните предмети обвинетиот и неговиот бранител го користеле правото да предложат сведоци во своја полза и тоа нивно право било прифатено без исклучок.

Во вкупно 169 случаи или 26,3% одбраната предложила изведување нови докази при што предлози им биле прифатени а доказите изведени пред судот.

4. Право да се биде присушен на судењето

Судењето во отсуство е непожелно од аспект на правото да се присуствува на судењето како елемент на правото на правично судење, но се допушта од причини што одлагањето на судењето понекогаш може да доведе до губење на доказите, избледеност на сеќавањата за релевантни околности, застареност на можноста за гонење и слично.

Сепак, согласно практиката установена од Европската конвенција, можноста за судење во отсуство од чл. 292 ЗКП нема да претставува проблем особено од причини што во овие случаи се предвидуваат бараните гаранции, а првенствено обезбедување браникот (чл. 66 ЗКП),

¹⁴ Како забелешка од тркалезната маса е истакнато дека ова решение би можело да биде и контрапродуктивно бидејќи може да доведе до непотребно одолговекување на постапката.

како и предвидување *можности* за *повторување на постојатката* доколку обвинетиот и неговиот бранител поднесат барање во рок од една година од денот кога осудениот сознал за пресудата со која е осуден во отсуство (чл. 398 ЗКП).

Пред Основниот суд Скопје 1 во Скопје, набљудуван е предмет за кривично дело Разбојништво согласно член 237 став 3 од КЗ кој се води по барање за повторување на постојатката. Имено претходно е донесена пресуда за истото дело во отсуство на едениот од двајцата обвинети. Ова е повторување на постојатката само за тој обвинет.

Можноста обвинетиот привремено да се отстрани од главниот претрес доколку го нарушува редот во судницата (чл. 287 ЗКП) е исклучок што се допушта и од органите на Конвенцијата.

Од страна на набљудувачите забележан е еден случај кога редот во судницата бил нарушен од страна на обвинетите, и во тој случај судијата ги опоменал обвинетите. Не е забележан случај обвинет да биде отстранет од судење поради нарушување на ред во судница.

Слично на ова е и отстранувањето на обвинетиот од судењето во случаите кога некој од сообвинетите или сведок одбие да даде исказ во негово присуство или ако околностите укажуваат дека во негово присуство нема да зборуваат вистина, што исто така се допушта под услов бранителот да присуствува а обвинетиот да биде запознат со содржината на исказите.

Од аспект на согласност со Конвенцијата може да биде проблематична можноста за *судење во отсуство на обвинетиот во крајната постојатка* ако тој не дојде на главниот претрес, иако уредно е повикан, или поканата не можела да се врачи поради непријавување до судот, промена на адресата или престојувалиштето, под услов неговото присуство да не е нужно и пред тоа да бил испитан (чл. 428 ЗКП).

Практиката на органите во Стразбур бара обвинетиот претходно ефикасно да бил известен (поканет) за судењето, што значи да е известен навреме и на јазик што го разбира. Во водечкиот случај по однос на ова прашање *Колоза и Рубинај против Италија* (Kolozza and Rubinat v. Italy, Series A, No. 89, 1985). Европскиот суд за правата на човекот нашол дека властите не сториле сè што можеле за да ја лоцираат новата адреса и дека *судењето во отсуство е непропорционална казна за пропуштање да се известат за промена на адресата*.

Ваквите случаи и без тоа се ретки во практиката, со оглед на тоа што многу ретко се случува обвинетиот претходно да бил испитан во скратена постапка. Треба да се има на ум и тоа дека во ваквите случаи не постои можност за повторување на постапката, ниту се обезбедува бранител по службена должност. Секој кој е обвинет има право да биде присутен на судењето со цел да го слушне обвинението и да ја презентира својата одбрана. Тоа подразбира дека судот е обврзан да го информира обвинетиот за обвинението, да го покани на главен претрес

и да побара негово присуство, како и намерно да не го исклучи обвинетиот од судењето.

Прејорака:

Треба да се напушти можноста да се суди во отсуство во случаите кога поканата не можела да се врати поради непријавувањето на судот на промената на адресата.

Согласно член 292 став 3 од ЗКП на обвинетиот може да му се суди во отсуство само ако е во бегство, или инаку не им е достапен на државните органи, а постојат особено важни причини да му се суди иако е отсутен¹⁵.

Од набљудуваните предмети, во 21 предмет на обвинетите им се судело во отсуство. Од тие предмети, во 15 предмети поради тоа што е недостапен (со непозната адреса на живеење или се наоѓа во странство), во 3 предмети на обвинетиот му се суди во отсуство бидејќи е во бегство, а во останатите 3 предмети од други причини.

Од анализата на случаите кога на обвинетиот му се суди во отсуство, во 11 предмети се работи за кривични дела со повеќе соизвршители.

Прејорака:

Во случаите каде што има повеќе соизвршители да се донесе одлука за раздвојување на постапката, доколку тоа судијата го оцени како целесообразно, наместо донесување на одлука за судење во отсуство.

Согласно одредбите од ЗКП, во сите предмети во кои на обвинетиот му се суди во отсуство судот му поставил бранител по службена должност.

5. Право на јавно судење

Правото на јавно судење¹⁶ е загарантирано право на секој граѓанин со Уставот на Република Македонија, а воедно инкорпориран во Законот за кривична постапка и Законот за парнична постапка.

¹⁵ Европскиот суд за човекови права утврдил дека доколку обвинетиот ја примал поканата уредно а не се појавил на судење и доколку е информиран за постапката која се води против него, не постои прекршување на правото на правично судење.

¹⁶ Во случајот Ахеп против Сојузна Република Германија, Европскиот суд за човекови права вели: “ Јавниот карактер на постапката пред судските тела наведени во член 6(1) од Конвенцијата ги заштитува странките од тајно делење на правдата без надзор од јавноста; тоа исто така е едно од средствата со кои може да се одржува довербата во

Самиот принцип на јавно судење се остварува преку повеќе облици:

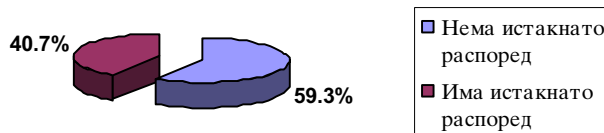
а) присуство на јавноста на главниот претрес/ главната расправа

Присуството на јавноста на главниот претрес, односно главната расправа подразбира присуство на сите заинтересирани лица. За да може да се овозможи непречено нивно присуство, распоредот на предметите треба да биде објавен и ставен на видно место¹⁷.

На ден 24.09.2003 година за предмет кој се води пред Основниот суд Скопје 1 набљудувачиите го рејисирале следново: “Пред судењето, а и после него, се додека ние бевме присутни пред салата не беше истаакнаи список на предметии за кои беше закажано судење денес.”

На 04.12.03 година за предмет кој се води пред Основен суд Скопје 1 набљудувачиите рејисирале дека на таблата пред судницата на која се објавува распоредот на судењата, го немало распоредот на судењата за целиот ден.

Приказ на истакнување на распоред за судења

Во повеќе од половина основни судови во Република Македонија, распоредот за судења не е истакнат на видно место.

Со Измените на Законот за кривична постапка се воведува нов член 123-а, во кој е утврдено дека судот е должен секој работен ден на сите учесници во постапката по електронски пат или на друг начин да им овозможи пристап до евиденцијата за закажаните претреси. За примена на оваа одредба од значење е и компјутеризацијата на судството која ќе доведе до поефикасно судство.¹⁸

судовите и пониските и оние од повисока истанца. Правејќи го делењето на правдата видно, јавноста придонесува кон постигнувањето на целта на членот 6(1) имено правично судење, гаранцијата кое е едно од основните начела во едно демократско општество, во смисла на Конвенцијата”.

¹⁷ Согласно член 57 став 2 од Судскиот деловник, секој ден пред почетокот на работното време на влезот во просториите во кои се суди и на огласната табла се истакнува листа на закажаните судења за тој ден, а листите од одржаните судења се отстрануваат.

¹⁸ Види Точка 9 од Глава 3

Прејорака:

За да се овозможи присуство на општата јавност судовите мора организациски да го решат прашањето за тоа како информациите за денот и часот на определено судење навреме ќе ги направат достапни до оние што ќе покажат интерес за нив.¹⁹

Судовите мора што поскоро да се компјутеризираат со што ќе се овозможи навремено добивање информација за денот и часот на судењето но и за стадиумот до кој стасал определен предмет. На овој начин ќе се олесни комуникацијата и со странките и со бранителите и другите заинтересирани лица.

Условите под кои може да биде исклучена јавноста целосно или делумно се предвидени и пропишани со закон.

Во **кривична постапка**, судскиот совет може да ја исклучи јавноста од целиот главен претрес или еден негов дел, ако тоа е потребно заради чување на тајната, чување на јавниот ред, заштита на моралот, заштита на личниот и интимниот живот на оптужениот, сведокот или оштетениот и заштита на интересите на малолетникот.(член 280)

Од анализата на прашалниците, може да се заклучи дека во тој поглед начелото на јавност се почитува од страна на судовите. Имено, во *кривична постапка* само во 5 предмети има делумно или поптолно исклучување на јавноста со решение на судот:

- во еден кривичен предмет имало делумно исклучување на јавноста бидејќи немало место во судницата
- во еден кривичен предмет јавноста е исклучена по основ заштита на интимниот живот на оптужениот, сведокот или оштетениот
- во три кривични предмети јавноста е исклучена поради заштита на интересите на малолетникот.

Во кривичен предмет, следен во Основниот суд во Скопје I, на рочиштите одржано на ден 27.02.04 постои делумно исклучување на јавноста бидејќи немало место во судницата.

Во некои судови е забележано одржување на судењата во канцеларијата на судијата наместо во судница со што може да се повреди начелото на јавност бидејќи канцелариите не даваат можност за присуство на сите заинтересирани лица.

Ова е загрижувачки особено ако се има предвид дека во Основните судови во Винаца, Св. Николе, Струга и Штип поголем е бројот на

---

¹⁹ На тркалезната маса беше истакнат примерот на словенската пракса, каде судиите секој петок до 14 часот треба да достават во Врховниот суд рапоред на судења за следната недела. Така секој ќе може да види кога определено судење е закажано.

набљудувани судења кои се одвивале во канцеларијата на судијата одошто оние одржани во судница.

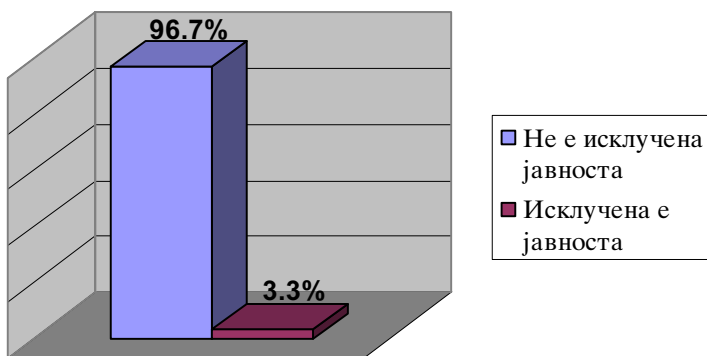
Прејорак:

Имајќи ја предвид природата на кривичните предмети мора да се направи напор (дури и да се инсистира) судењата да се одвиваат во судница, а не во канцеларијата на судијата каде што едноставно нема услови за нормално одвивање на судењето, за присуство на сите заинтересирани лица, за изведување процесни дејствија како што е сослушување сведоци, вештаци и сл.²⁰

Во граѓанската постапка, јавноста може да се исклучи по сила на законот, во статусните спорови (патернитетни, матернитетни и брачни спорови), додека судот може и со одлука да ја исклучи јавноста ако тоа го бараат интересите на јавниот ред или причините на моралот, и кога со мерките за одржување на редот предвидени со ЗПП не може да се обезбеди пречено одржување на расправата.

Но и тогаш кога јавноста била исклучена од главната расправа, изреката на одлуката мора јавно да се соопшти, а за причините зошто судот донел таква одлука судот одлучува дали ќе ги соопшти или не. Иако облиците преку кои се остварува јавноста можат да бидат различни, сепак во најголем број на случаи јавноста се остварува преку главната расправа.

Приказ на исклучување на јавноста од главната расправа

Од вкупно 720 набљудувани предмети во 696 предмети или 96,7% главната расправа била јавна, а само во 24 предмети или 3,3% јавноста на главната расправа била исклучена. Вака малиот број на предмети (само 24 од 720) во кои била исклучена јавноста се должи

на фактот што многу е мал бројот на предметите кои се набљудувани во кои по сила на законот јавноста требала да биде исклучена(вкупно 42 од кои 38 брачни спорови и 2 спора за оспорување на татковство и 2 за утврдување на татковство). Неусогласеноста на бројот на предметите во

²⁰ На тркалезната маса се нагласи проблемот на просторното сместување и недоволниот број на судници поради што судиите судат во канцеларии.

кои морала да биде исклучена јавноста (42) со бројот на предметите во кои била исклучена јавноста (24) е резултат на тоа што според ЗПП (чл 293 став 2) и во случаите кога јавноста треба да биде исклучена по сила на законот советот може да дозволи на главната расправа да присуствуваат одредени службени лица, како и научни и јавни работници, ако е тоа од интерес за нивната служба односно научна или јавна дејност. Во овие спорови постапката може во одредени случаи да заврши со подготвително рочиште без одржување на главна расправа. Во сите 24 предмети во кои била исклучена јавноста во прашање се постапки за развод на брак²¹. Во секој случај податоците добиени од истражувањето укажуваат дека принципот на јавност на главната расправа доследно се почитува.

Единствено прекршување на начелото на јавност се случаите во кои на набљудувачите им бил ограничен пристапот на судења, односно им било оневозможено присуството.

На 26.01.2004 година, при обид набљудувачите да набљудуваат граѓански предмет кој се води во Основниот суд Куманово, иако им било оневозможено од страна на судијата со образложение дека им било потребно писмо од Врховниот суд на Р.Македонија, Министерството за правда и од Прејседателот на судот. По одржаното рочиште судијата не ги предал предметите во судската писарница.

Во поглед на јавноста на судската постапка, посебно внимание заслужува присуството на медиумите на судењата. Тенденциите кон сензационализам видливи кај печатените медиуми значително ја загрозуваат претпоставката на невиност и условите за фер судење. Неопходно е правно да се регулира кои медиуми и во кои средства за јавно информирање можат да ги следат судењата и што можат да снимаат и пренесуваат. Во врска со ова прашање потребно е да се организира и едукација на новинарите кои ја следат судската хроника со цел да не дојде до повреда на правата, достоинството и честа на странките особено на обвинетите односно осудените лица.

б) со давање известување за шекој на посетателите на заинтересираниите лица кои иако го бараат

Во поглед на барањата да добијат известување за текот на постапката како и дополнителни податоци за набљудуваните предмети, набљудувачите во принцип наидуваат на коректен однос од страна на судиите и во поголемиот број на случаи тие ги добиваат целосно потребните информации.

Сепак забележани се определени ситуации на набљудувачите не им се дадени информациите кои им биле потребни.

---

²¹ И покрај тоа што во овие случаи по сила на законот била исклучена јавноста од главниот претрес/главната расправа, на набљудувачите им беше дозволено да присуствуваат на судењата.

На 28.11.03 пред Основниот суд Сирумица, за постапка со правен основ надомест на штејта, судијата одбил на набљудувачките да им даде информации од неговите списи.

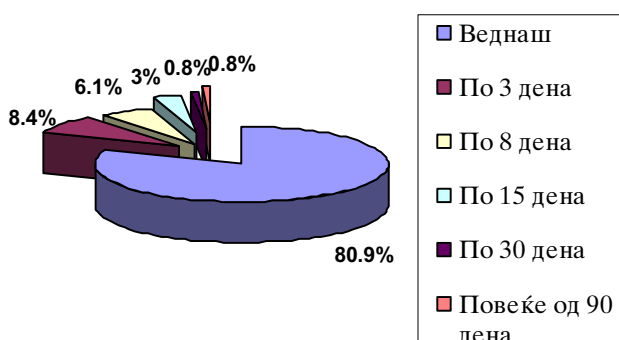
Пред Основниот суд во Скопје при набљудување на кривичен предмет за кривично дело Неовласитено производство и пуштање во промет на наркотични дроги, психотропни супстанции и прекурсори од член 215 од КЗ, набљудувачките забележале дека судијата имал некоректен однос не сакал да им даде никакви информации со образложение дека има премногу работа.

Ако се има предвид фактот дека тоа биле исклучоци слободно може да се заклучи дека овој принцип доследно го почитуваат.

в) објавување на пресудата

Значаен дел од јавноста на судењето е објавувањето на пресудата.

Приказ на време за кое е изречена пресудата

Во кривична постапка, во 106 набљудувани предмети пресудата е изречена веднаш, во 11 предмети по три дена, во 8 предмети по 8 дена, во 4 предмети по 15 дена, во еден предмет по 30 дена и во 1 предмет по 90 дена.

Во однос на објавување на пресудата, рокот од најмалку три дена за објавување на пресудата, кога се работи за посложени случаи, иако инструктивен, мора да се има на ум. Недозволливо е за објавувањето на пресудата да се чека 30 дена или дури 90 дена, какви што случаи се забележани. Во ваков случај Претседателот на судот мора да бара судијата да ги објасни причините за необјавување на пресудата во така долг временски период, а би требало да се информира и Републичкиот судски совет кој води сметка за професионалноста и квалитетот во работата на секој судија. Ова дотолку повеќе што обвинетиот по завршување на главниот претрес до објавување на пресудата продолжува да биде во неизвесност за својата судбина, нема на располагање никакво правно средство за заштита на своите права, сосема е неможен да преземе било што освен со поднесок да го информира Претседателот на судот.

Во граѓанска постапка според ЗПП, пресудата се донесува веднаш по заклучувањето на главната расправа и таа тогаш се објавува, освен во посложените предмети кога судот може да го одложи донесувањето на пресудата за 15 дена сметано од денот на заклучување на главната расправа. Во таков случај пресудата нема да се објави туку препис ќе се достави до странките.

Од набљудуваните предмети според податоците во 58 предмети пресудата е донесена веднаш по заклучување на главната расправа. Во 37 од тие 58 предмети пресудата им е веднаш соопштена на странките.

6. Право на судење во разумен рок

Со ратификација на Европската конвенција, Македонија презема сериозна обврска правниот систем да го организира така што ќе обезбеди судење во "разумен рок". Европскиот суд за правата на човекот многупати настојувал да сврти внимание на извонредното значење на ова барање за едно правосудство. Впрочем, убедливо најголем број пресуди на овој суд се однесуваат токму на правото на обвинетиот во кривична постапка на конечна одлука во разумен рок.

Кривична постапка

Во кривичната постапка гаранцијата за судење во разумен рок е наменета да се избегне лицето обвинето за кривично дело премногу долго да биде во состојба на несигурност за својата судбина или да биде изложено на низа лишувања сврзани со поведувањето кривична постапка против него. Брзото постапување би требало да го штити правото на обвинетиот на ефикасна одбрана, со оглед на тоа што минувањето на времето може да резултира со губење на доказите во корист на одбраната, а обејктивноста на пресудата донесена подолго време по сторувањето на делото станува предмет на контроверзии, со што се поткопува довербата на јавноста во кривичното правосудство.

Периодот кој се разгледува ја опфаќа целата кривична постапка. Европската практика применува еден доста флексибилен пристап. Како релевантен го зема стадиумот кога положбата на лицето значително е засегната, како последица на сомненијата против него. Истиот општ принцип кој се однесува на почетокот на релевантниот период, органите во Стразбур го применуваат и на неговиот крај. Во таа смисла, разгледуваниот период трае сè додека положбата на лицето не престане да биде засегната како резултат на обвинението подигнато против него. Затоа периодот што се разгледува ја покрива целата кривична постапка, вклучувајќи ја постапката по правни лекови.

Разумноста на должината на постапката не се испитува *in abstracto*, туку во светлината на посебните околности на случајот. Од друга страна, пропуштањето на роковите за преземање одредени процесни дејства

предвидени со домашното право не е од поголемо значење при оценувањето дали е задоволено барањето од чл. 6 (1) на Европската конвенција.

Во кривичните случаи се земаат предвид особено: 1) комплексноста на случајот (природата и бројот на обвиненијата) во целина (како фактички, така и правни прашања), 2) однесувањето на обвинетиот и 3) начинот на кој случајот е воден од надлежните национални власти. Никој од овие елементи притоа не е самиот по себе пресуден, туку сите се сметаат како фактори кои би можеле да го објаснат долготраењето на кривичната постапка во конкретниот случај. Во таа смисла секој од нив се испитува посебно, и се цени нивниот придонес за должината на постапката. На крајот, земајќи ги сите релевантни фактори заедно, се цени дали испитуваниот период може да се смета за разумен. Судот за правата на човекот покажува разбирање и толерантност сè додека националните власти постапуваат со случајот, но особено негативно се гледа врз долгите периоди на неактивност.

Домашниот ЗКП не го поставува проблемот на експедитивност како право на обвинетиот, туку како обврска на процесните субјекти. Така, "судот е должен да настојува постапката да се спроведе без одолговлекување и да оневозможи секаква злоупотреба на правата што (им) припаѓаат на лицата што учествуваат во постапката" (чл. 14 ЗКП). Ваквата формулација на некој начин како да ја релативизира одговорноста на судот, повеќе обврзувајќи ги останатите субјекти отколку самиот суд. Општата должност од ЗКП се однесува на доменот на слободно дејство на судот надвор од роковите утврдени со посебни норми. Таа би требало да го наведе судот на самодисциплина при управување со постапката без непотребни дигресији и дисциплинирање на останатите учесници во согласност со правилата на постапката. Повеќе други норми имаат за цел забрзување на постапката (на пример: скратената постапка, скратување на правото на изземање заради сомнение во пристрасноста на судијата или на судијата-поротник по започнување на главниот претрес, можноста за располагање со обвинителниот акт од страна на обвинителот и во второстепената постапка, можноста за скратување на рокот помеѓу доставување на поканата и главниот претрес со согласност на обвинетиот, неможност да се приговара на обвинението подигнато на главниот претрес и сл.).

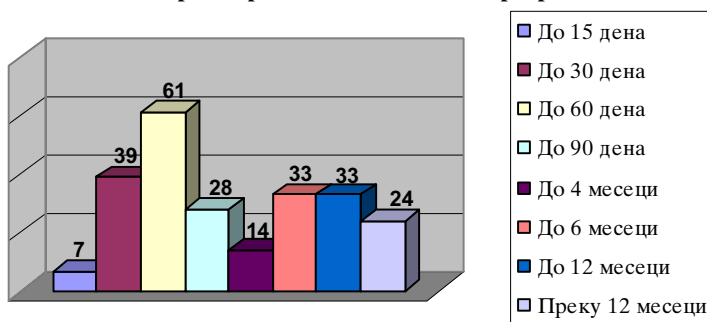
Треба да се има на ум и тоа дека траењето на постапките во голема мера зависи од организацијата и кадровската и техничка опременост на судството.

Законот за кривична постапка утврдил определени рокови во кои одделните дејствија во кривичната постапка треба да бидат преземени.

Што се однесува до определени фази на кривичната постапка во кои при анализата на пополнетите прашалници е забележано непотребно одолговекување на постапката, најпрво може да се изврши анализа на **периодот од поднесување на обвинението до првото рочиште на главниот претрес.**

Според членот 271 став 2 од Законот за кривична постапка, Претседателот на советот ќе го определи главниот претрес најдоцна во рок од 30 дена од приемот на обвинителниот акт во судот, а ако е ставено барање од член 269 на овој закон-штом со оглед на одлуката на советот, ќе може да се определи главниот претрес. Ако во овој рок не го определи главниот претрес Претседателот на советот ќе го извести Претседателот на судот за причините поради кои главниот претрес не е определен. Претседателот на судот по потреба ќе преземе мерки главниот претрес да се определи.

Временски период од поднесување на обвинението до првото рочиште на главниот претрес

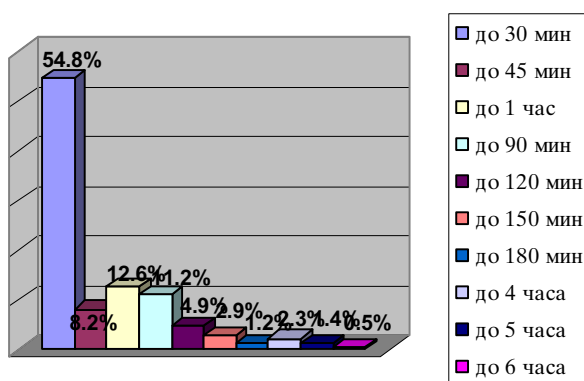
Според анализата на резултати може да се констатира дека во 239 пополнети прашалници, само во 46 или 19.2 % е забележано почитување на рокот за закажување на првото рочиште за главен претрес во

рок од 30 дена од добивањето на обвинението. Процентот е голем на случаи кога рочиштето било закажано во период од преку 12 месеци. Од регистрирани 24 вакви случаи, 12 предмети или 50% се констатирани во Основниот суд во Битола.

Обвинението за кривично дело Издавање на чек без покриеност од чл.274 ств.1 од КЗ кое се води пред Основниот суд во Битола е поднесено на 23.11.2000 година, а првото рочиште за главен претрес е одржано на 20.11.2003 година

Друг елемент за оценка на нивото на почитување на принципот на судење во разумен рок е и забележаната појава на *крајко траење на судските рочишта*.

Приказ на времетраење на рочишта

Имено, врз основа на податоците од 918 пополнети прашалници, може да се заклучи дека најголем процент, повеќе од 54.8 % судењата траеле помалку од 30 минути.

Во најголем број од случаите, краткото траење на расправите е

последица на честото одлагањето на рочиштата.

Во Основниот суд во Велес е следен кривичен предмет кој се води за кривично дело Даночно зајпажување- чл.279, став 2 во врска со став 1 од КЗ. Во овој предмет рочиштата се одлагани и одржани 44 пати. На 10.02.04 пресудата е прогласена од страна на судијата.

Пред Основниот суд Скопје 1 се води кривичен предмет за кривично дело Силување по член.186 од КЗ кој е одлаган вкупно 29 пати. Постапката е завршена во тек.

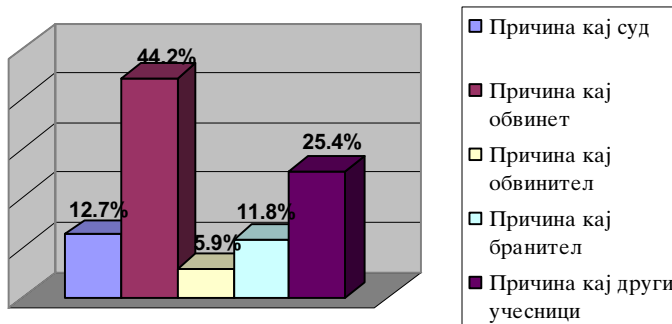
За предмет кој се води пред Основниот суд Скопје 1 за кривично дело прикривање по член.261 став 1 од КЗ, рочиштата се одлагани бидејќи во последните 6 месеци од постапката првообвинетиот не е достапен за судот. Така по 21 одлагање на рочиштата донесена е пресуда на 10.02.2004 година во отсуство на првообвинетиот.

На ден 05.02.2004 година пред Основниот суд во Скопје 1 набљудуван е предмет кој се води за кривично дело Полов напад врз дете согласно член 188 став 1 од КЗ. Обвинителниот акт е примен во судот на ден 24.06.1998. Истиот е одлаган 31 пати. Постапката е завршена во тек.

За предмет кој се води пред Основниот суд во Тетово за кривично дело по член 272 став 2 од КЗ, донесена е пресуда која е изречена веднаш, по одложување на постапката од пет години и 30 одлагања на рочиштата за главен претрес.

Што се однесува до причините за одлагање на главниот претрес резултатите го даваат следниот приказ:

Приказ на причини за одлагање

Може да се утврди дека најчесто причините за одлагање на рочиштата се на страната на обвинетиот и неговиот бранител.

Се среќаваат предмети во кои обвинетиот ги користи своите права кои му се дадени со Законот за кривична постапка се со цел одолжување на постапката.

Пред Основниот суд во Скопје се води предмет за кривично дело Посредување во вршење на прозивка од член 191 од КЗ во кое обвинетиот го искористил законот во своја корист со тоа што го променил браничелот со што ја одолжил постапката која била во фаза на завршен збор, а со тоа им нашле и на останатите кои биле во приговор. Со тоа тој има можност за понајмошни одлагања поради предлагање на нови докази.

Одлагање на рочишта заради неприсуство на еден од обвинетите е доволна причина за раздвојување на постапката и тоа се со цел да се избегне непотребно одлагање на рочиштата.

Согласно член 30 од ЗКП може од важни причини или од причини на целесообразност судот што е надлежен до завршување на главен претрес да одлучи постапката против одделни обвинети да се раздвои и посебно да се доврши или да му се предаде на друг надлежен суд²².

Во предметот кој се води пред Основен суд во Скопје, за кривично дело Злоупотреба на службена должност и овластување постојаткајќи од член 353 од КЗ е воведена против иет обвинети. Меѓутоа неприсуството на еден од обвинетите на две рочишта доведе до раздвојување на постојаткајќи за кое судијата донесе решение на предметот рочиште.

Ова е добар пример за спречување на можноста за одолговекување на постапката.

При одлагањето на главниот претрес тој не треба да биде одложен за подолго од 30 дена. Согласно член 297 став 3 од ЗКП доколку главниот претрес се одложи за подолго од 30 дена мора да почне одново и сите докази да се изведат повторно²³. Оваа ситуација може да придонесе за непотребно одолговекување на постапката.

Според анализата, 12.2% од набљудуваните рочишта се одложени на повеќе од 30 дена.

На 30.03.2004 година набљудуван е предмет кој се води пред Основниот суд Винаца за кривично дело Покуќа, каде поради процесот одново, при што се прочитани исказите на сведоците и на обвинетите и извршен е увид и читање на сите материјални докази.

Препорака:

Имајќи ја предвид преоптовареноста на судиите со предмети и зачестеното отпочнување на главниот претрес одново поради истек на рокот од 30 дена, би можело да се прифатат некои компаративни решенија каде што овој рок е определен на два месеца односно на не повеќе од три месеци.

²² Во Законот за кривична постапка на Албанија, причините заради кои судот може да ја раздвои постапката се таксативно набројани во член 93. Во едно од набројувањата (точка в) утврдено е дека судот ќе ја раздвои постапката доколку еден или повеќе обвинети не с појавата на судење поради неуредна достава, ненамерно одбегнување на доставата...

²³ Според Законот за кривична постапка на Србија, согласно член 309 став 3, главниот претрес ќе започне одново доколку одлагањето е подолго од три месеци. Според Законот пак, на Хрватска (член 327 став 3) тој временски период е два месеци.

Со цел да се обезбеди присуство на обвинетиот кој иако уредно е повикан на главниот претрес не се појавил, а својот изостанок не го оправдал, или доколку не можело да се изврши уредно доставување на поканата а од околностите очигледно произлегува дека обвинетиот го избегнува приемот на поканата, согласно член 177 од ЗКП, судот може да издаде наредба за негово доведување(приведување). Наредбата за доведување ја извршува Министерството за внатрешни работи, со тоа што лицето на кое му е доверено извршувањето на наредбата му ја предава наредбата на обвинетиот и го повикува да дојде со него. Ако обвинетиот го одбие тоа, ќе го доведе присилно.

Оваа одредба од Законот за кривична постапка претпоставува целосна соработка помеѓу судот и Министерството за внатрешни работи кое е задолжено за извршување на наредбата за приведување издадена од судот. Анализата на прашалниците и набљудуваните рочишта покажува голем процент на случаи во кои и по издадени неколку наредби за присилно доведување обвинетиот не е приведен од страна на МВР. Ова само укажува на недоволната координација на работите меѓу судот и МВР и недостаток на нивна поефективна соработка.

Од податоците со кои располагаме, во 61 предмет е издадена наредба за присилно доведување. По истата е постапено во 35 предмети.

Во предметој кој се води пред Основен суд Гостивар, за кривично дело Тешка кражба согласно чл.236 ст.1 т.1 КЗ, судењата се одлагаат деведесет и пет поради тоа што не може да се обезбеди присуство на обвинетиот, а судот веќе во два наврати издал наредба за присилно доведување на обвинетиот.

На 16.12.2003 година судењето за предметој кој се води пред Основен суд Свети Николе за кривично дело Фалсификување исправа од чл.378 став 1 в.в. ст.3 е одложено бидејќи МВР не испратил по наредбата на судот за доведување на обвинетиот.

На 20.01.2004 година набљудувачите го следеа предметој кој се води пред Основниот суд Прилеп за кривично дело Кражба од чл.235 став 1 од КЗ, при што забележале дека главниот претрес се одлага по седми пат со тоа што за наредниот претрес била донесена наредба за присилно доведување со најомена задолжително да се сроведе бидејќи таква е издавана во повеќе наврати. На самојто судење се забележани и реакции од сведокој и оштитејниот дека залудно доаѓаат неколку пати на судење.

Во текот на набљудувањата се среќаваат и 11 случаи кога главниот претрес е одложен на неопределено време. Од податоците може да се забележи дека причините за ваквата одлука:

- во еден случај се на страната на судот
- во 6 случаи биле на страната на обвинетиот и
- во 3 случаи поради издавање наредба за вештачење.

Едно од доказните средства кои се користат во доказната постапка на кривичните постапки е *вештачењето* кое придонесува за разјаснување на определени факти кои се од битно влијание судијата да донесе правилна одлука. Меѓутоа праксата покажува дека самото вештачење може да има негативно влијание и често да биде причина за одолговекување на постапката.

Според податоците од прашалниците може да се утврди дека во 107 предмети е побарано вештачење, и тоа:

Криминалистичко вештачење	Во 14 предмети
Судско медицинско вештачење	Во 28 предмети
Психијатриско вештачење	Во 17 предмети
Финансиско сметководствено	Во 18 предмети
Сообраќајно вештачење	Во 11 предмети
Друг вид на вештачење	Во 19 предмети

Анализата покажува дека до Заводот за судски вештачења се упатени 40 барања за вештачење од кои 12 барања се за финансиско сметководствено вештачење. Во 5 од тие случаи вештачењето е вратено за повеќе од пет месеци.

Во предметот кој се води пред Основен суд Биџола за кривично дело Проневера по чл.354 од КЗ, и кој е вратен по постапка на жалба на повторно одлучување, наредба за вештачење е дадена на 04.05.1999 година до Заводот за судски вештачења, и истиот е вратен 02.12.99. Немало ургенции од судот за побрзо завршување на вештачењето.

Во предметот кој се води пред Основниот суд во Гевгелија за кривично дело Убиство на истрава со невисшенија содржина по чл.380 од КЗ, судот уапсил наредба до Заводот за судски вештачења за графолошко вештачење на 25.04.03. Вештачењето е вратено 16.09.03. Немало ургенции за побрзо завршување на вештачењето.

Факт е дека многупати вештачењата предолго траат а судијата нема можност да повлијае за побрзо завршување на вештачењето иако генерално има обврска да се грижи судењата да се одвиваат без непотребни одолговлекувања.

Препораки:

За да се остварува целосно улогата на судијата како *dominis litis* во постапката нужно е да се внесат некои легислативни измени во одредбите што се однесуваат на вештачењето како доказно средство. Во оваа смисла пожелно е во писмената наредба за вештачење судијата да може да определи рок во кој вештачењето мора да биде завршено. Определениот рок секако дека ќе може да биде продолжен по барање на вештакот со цел за успешно завршување на вештачењето. На овој начин ќе се одбегне одлагање на главниот претрес на неопределено време што му дава голема слобода на вештакот но ќе се одбегне и недоставувањето на готовите вештачења поради неизмирени парични побарувања меѓу институцијата што го спровела вештачењето и судот.

Граѓанска постапка

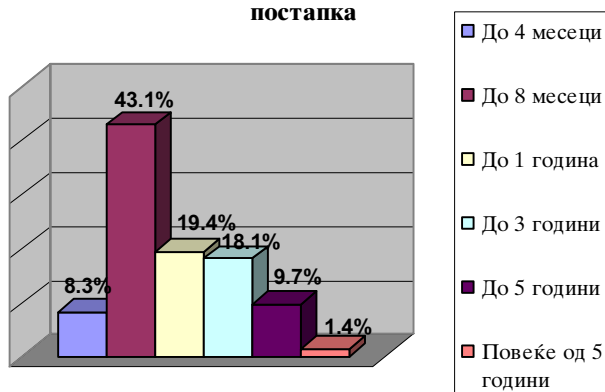
Во ЗПП (член 10) е утврдено начелото за забрана на злоупотреба на правата што им припаѓаат на странките во постапката, бидејќи процесните овластувања на странките им се дадени со цел да придонесат кон донесување на законита и правилна одлука, а не да се врши шиканирање на спротивната странка, судот или другите учесници во постапката. Согласно тоа директна санкција за сторена злоупотреба на процесните овластувања пропишана е со одредбата од чл.301, според која судот е овластен да ја казни со парична казна странката, законскиот застапник, полномошникот, или вмешувачот, што со своите процесни дејствија потешко ги злоупотребувале правата признаени со овој закон. Висината на казната изнесува до четири просечни плати во Република Македонија во последниот месец.²⁴

Прашање е колку судот ја употребува оваа казнена мерка со цел да ги оневозможи учесниците во постапката да не ги злоупотребуваат правата.

Резултатите од спроведеното истражување (за периодот јули 2003-јули 2004) за прашањето колку време траела првостепената постапка се следни: од 720 набљудувани предмети одговор има само за 72 предмети или во проценти 10%, додека за останатите предмети постапката е во тек.

За напред наведените предмети за кои е донесена пресуда , временски постапката траела различно.

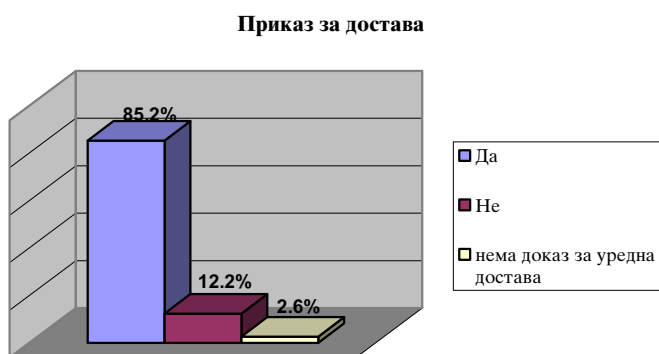
Приказ на времетраење на првостепена постапка

Иако имаме податоци за мал број на предмети за временското траење на постапката (само 72 од 720) сметаме дека постапките траат долго.

²⁴ Според Законот за парнична постапка на Србија, во член 316 е утврдена и висината на паричната казна (10.000 динари) со која ќе бидат “казнети законскиот застапник, полномошникот или вмешувачот кои со своите парнични дејствија тежнеат кон злоупотреба на правата признати со законот”.

Во најголем број на случаи важен фактор кој има влијание на времетраењето на постапката е уредната односно неуредната достава на странките.

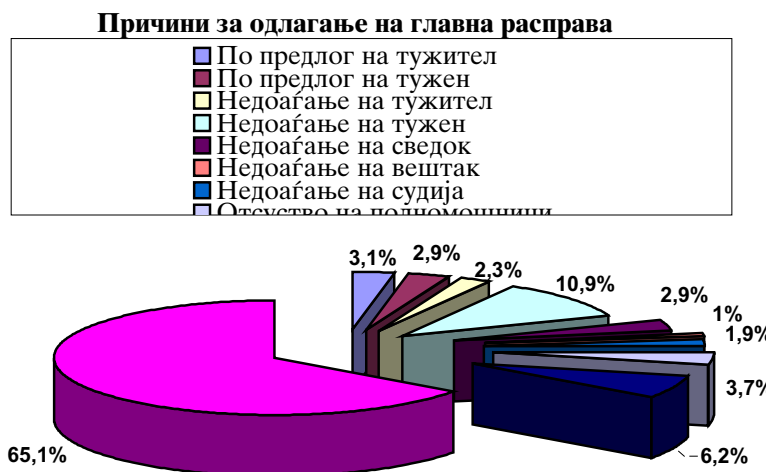

Во поглед на доставата, ако се земат во предвид само показателите за рочиштата за кои има податоци, тогаш произлегува дека процентот на уредна достава е задоволувачки, во однос на процентот

на рочиштата на кои доставата била неуредна. Сепак и од овие податоци со кои располагаме би можело да се заклучи дека во поглед на доставата треба да се преземат соодветни активности кои би оделе на линија на подобрување на ефикасноста на уредната достава. Уредната достава има несомнено големо влијание на времетраењето на постапката, но сепак таа не е одлучувачка.

Важен фактор на времетраењето на постапката е и одлагањето на рочиштата. Од 758 главната расправа е одложена во 626 случаи.

Резултатите на истражувањето покажуваат дека причините за одлагање на рочиштата се различни.

Резултатите на истражувањето укажуваат уште на нешто друго, а тоа е дека рочиштата за еден ист предмет се одлагаат и по неколку пати, што секако влијае на временскиот тек на постапката (Табела 5).

Во предметите кој се води пред Основен суд Тетово рочиштето за главна расправа се одлага 15 пати во период од 1 година колку што прае постојатка, и тоа од различни причини.

Во предметите кој се води пред Основен суд Гостивар за правен основ акции, главната расправа се одлага 11 пати од различни причини. Постојатка е во тек.

Табела 3. Колку пати е одложено рочиштето за главна расправа

Колку пати е одложено	Број на рочишта	Процент
До два пати	151	20.1%
Од 3 до 6 пати	108	15%
Од 7 до 15 пати	37	5.1%
Повеќе од 15 пати	13	1.8%
Нема податок	598	66%

Овие резултати се однесуваат на предмети кои сепак не се завршени, што значи дека не значи дека тоа е вкупниот број на одлагања во еден предмет од првото рочиште за главен претрес па се до завршување на главниот претрес и донесување на пресудата.

Препораки:

Одлагањето на рочиштата за еден ист предмет преголем број пати сметаме дека е недопустливо и треба во таа насока да се бараат решенија кои би воделе кон измени и дополнувања на ЗПП.

Според член 270 од ЗПП тужениот има право да поднесе одговор на тужбата, и тоа може по своја волја а може и претседателот на советот доколку смета дека е потребно да му наложи на тужениот во определен рок кој не може да биде подолг од 15 дена од доставувањето на тужбата. По исклучок, под особени околности на случајот, овој рок може да изнесува и до 30 дена. Сепак давањето одговор на тужбата може да придонесе во расветлување на определени факти што од своја страна ќе ја поедностави и забрза понатамошната постапка.

Од податоците содржани во прашалниците, може да се види дека тужениот дал одговор на тужбата во 160 предмети, додека во 493 предмети не е даден одговор. Вака високиот процент на недадени одговори на тужба сигурно е дека има големо влијание за одлагање на предметите. Ако на ова се додаде и податокот дека од дадените одговори на тужба во 23 предмети или 14,4 % одговорите биле ненавремни, станува сосема јасно дека рочиштата мора да се одлагаат затоа што нема услови судот да расправа.

Претседателот на советот може да одлучи да закаже подготвително рочиште (само во случаи кога суди судски совет) но може и веднаш да закаже рочиште за главната расправа ако смета дека со

оглед на наводите во тужбата и на природата на спорот не е потребно одржување на подготвително рочиште(член 269 од Законот за парнична постапка.).

Во 259 случаи е одржано подготвително рочиште. Подготвително рочиште се закажува само доколку суди судски совет. Тоа исто така може позитивно да влијае кон понатамошно олеснување и убрзување на постапката бидејќи на подготвителното рочиште претходно се расправа за прашања што се однесуваат на пречките за натамошниот тек на постапката, било претседателот на советот по испитувањето на тужбата да го одложил решавањето на овие прашања, било тие да се подигнати во одговорот на тужбата или на подготвителното рочиште. За овие прашања на подготвителното рочиште можат да се изведуваат докази кога тоа е потребно.

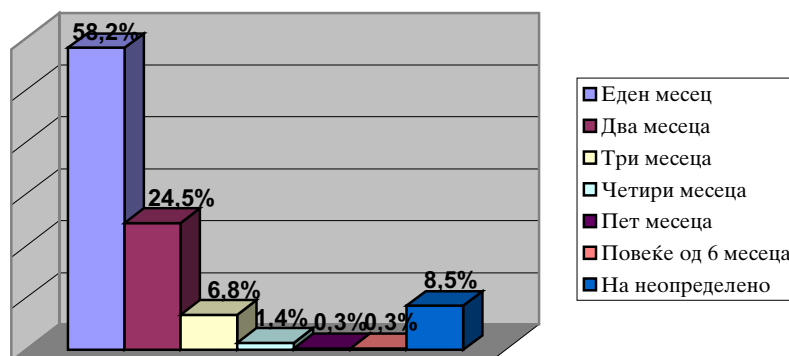
Подготвителното рочиште кога би било задолжително директно би влијаело на подобрување и забрзување на времетраењето на постапките.

Прејорака:

Треба да се воведат измени во ЗПП со кои одговорот на тужба и подготвителното рочиште ќе бидат предвидени како задолжителни фази на постапката.²⁵

На времетраењето на постапката влијание има и временскиот период за кој е одложено рочиштето.

Приказ на време за кое е одложена главната расправа

²⁵ Како забелешка од тркалезната маса беше истакнато дека доколку одговорот на тужба се воведо како задолжителна фази на парничната постапка, се јавува проблемот на плаќање на судска такса за одговор на тужба со што тужениот се принудува на плаќање. Затоа треба да се нагласи дека доколку се воведо одговор на тужба како задолжителна фаза би требало да не се плаќаат судски такси за одговор на тужба.

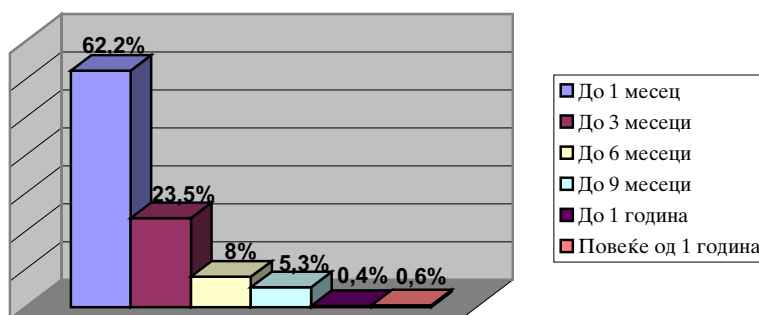
Прејорака:

Судот треба да настојува рочиштата да не се одлагаат на неодредено време.

Согласно член 172 став 1 од Законот за парнична постапка, парницата почнува да тече од моментот со доставување на тужбата на тужениот (*litis pendentia*). Меѓутоа во поглед на експедитивноста во работата на судовите може да се анализира и периодот од кога е поднесена тужбата во судот до доставување на тужбата до тужениот.

Согласно анализата, приказот на резултатите е следниот:

Приказ на време од поднесување на тужбата во судот до доставување на тужениот

Во предмет кој се води пред Основен суд Бишола, за правен основ долг, тужбата била поднесена во судот на 26.08.2002, судијата ја земал во работа на 15.07.2003 а на тужениот му е доставена на 23.07.2003 година. Периодот кој поминал од поднесување на тужбата во судот до доставување на иситата на тужениот е 11 месеци.

На должината на овој период можат да влијаат повеќе фактори кои се поврзани со дејствијата кои се преземаат во тој период. Имено судот пред да му ја достави тужбата на тужениот испитува дали тужбата е навремена и целосна. Во случај таа да не биде уредна ја враќа на тужителот определувајќи му определен рок во кој тој треба да ја уреди и повторно да ја врати на судот.

Во предметот кој се води пред Основен суд Берово, периодот од поднесување на тужбата во судот до доставување на тужениот е 4,5 месеци, меѓутоа се работи за тужба која била неуредна кога била доставена на судот повторно му ја враќил на тужителот да ја дојолни.

Иако ова не значи прекршување на одредби од Законот, сепак многу влијае на начелото на судење во разумен рок, како и на довербата

на граѓаните во судството и нивната желба своите права да ги остваруваат пред судовите.

Во секој случај доставувањето на тужбата на тужениот не смее да се допушти да биде по истекот на три месеци и во таа смисла мора да се создадат услови во судовите со цел да се скрати времетраењето на постапките.

Мирувањето на постапка²⁶ е посебен институт во парничната постапка и претставува застој во делувањето на судот и на странките во парницата со тоа што роковите определени со закон не престануваат да течат и тоа може да настане до заклучување на главната расправа кога двете странки ќе изостанат или како законска последица на неактивноста на странките. Мирувањето на постапката може исто така да влијае на должината на постапката.

Во набљудуваниот период според добиените податоци мирување на постапката имало само во 19 предмети или 2,6%.

Прејорака:

Иако процентот на набљудувани предмети во кои настапило мирување на постапката е мал, одредбите од ЗПП за мирување на постапката треба да се укинат.

При анализа на резултатите од истражувањето за некои спорови може да се забележи дека постапката траела многу долго иако за тој вид на спорови ЗПП предвидува дека постапката е итна (работни спорови²⁷).

Пред Основниот суд во Гевгелија на 06.10.2003 година набљудуван е предмет од работен спор- Надомест на илации и придонеси од илации. Тужбата е поднесена во судот 1992 година и првостепената постапка завршила со пресуда по 10 години времетраење. Појавила се жалба, второстепенот суд ја укинал и предметот го враќал на првостепеното судење пред првостепенот суд. Второстепената постапка траела 3 месеци.

²⁶ Согласно член 201 од ЗПП мирување на постапката настапува ако обете странки пред заклучување на главната расправа ќе се спогодат, или кога обете странки ќе изостанат од подготвително рочиште или од рочиште за главната расправа, односно кога присутните странки на рочиштето не сакаат да расправаат, како и кога едната странка која е уредно повикана ќе изостане, а другата ќе предложи мирување, или кога на рочиштето ќе дојде само тужителот па нема да рподолжи донесување на пресуда поради изостанок.

²⁷ Во предметот Јанева против Република Македонија, кој се водеше пред Европскиот суд за човекови права во Стразбур, апликантот наведува факти кои одат во прилог на прекршување на нејзиното право на судење во разумен рок, бидејќи пред домашните судови постапката од работен спор траела 10 години, предметот е 4 пати враќан на првостепеното одлучување, а последната пресуда судот не ја напишал 1 година и 9 месеци. Постигната е пријателска спогодба и на апликантот му е исплатен надомест на штета од 77.000 Евра.

Пред Основниот суд во Куманово за предметој кој е од работен спор-поништување на одлука и враќање на работа иужбајта е поднесена 29.07.1998 година пресуда е донесена 19.03.2003 година. Изјавена е жалба и второстепенит суд ја укинал пресудата и предметот го вратил на првостепенено одлучување.

Пред Основниот суд во Скопје постојаткајта за предметот кој е работен спор се води од 1999 година. Главната расправа е одлагана многу пати од различни причини, од кои една е промена на судскиот совет поради што постојаткајта морала да почне одново.

Во сите овие случаи основано може да се постави прашањето дали судењето е во разумен рок.

7. Право на молчење

Правото на молчење во ситуација на полициско испитување и привилегијата против само-обвинување се прокламираат како општопризнати меѓународни стандарди што лежат во срцето на поимот на фер судење и му обезбедуваат на обвинетиот заштита од незаконско изнудување признание (John Murray v. U.K., 8.02.1996, R.J.D., 1996-1, No.1).

Во сите современи правни системи обвинетиот има право на молчење, и тоа најмалку во следнава тесна смисла на зборот: во текот на целата кривична постапка обвинетиот има право да одбие да одговори на прашањата и заради искористување на ова право не смее да биде подложен на кривични санкции, а уште помалку на тортура по наредба на властите, како што беше случај во историјата.

Во домашното законодавство определени двоумења предизвика уставната забрана од лицето што е повикано, приведено или лишено од слобода *да не може да се бара изјава*. Во Законот за кривична постапка оваа уставна одредба се толкува како израз на правото на молчење, односно како забрана лицето да се присилува да даде или да потпише некаква изјава, а не во смисла дека со него не може воопшто да се разговара. Ова навистина не е сосем рестриктивно толкување на уставните одредби коешто би требало да биде принципиелен пристап кога се работи за основните права и слободи, но е пореално и, во крајна линија, соодветствува на решенијата и практиката во споредбеното и меѓународното право.

Судот е должен да го поучи обвинетиот на неговото право на молчење и тоа да биде внесено во записник.

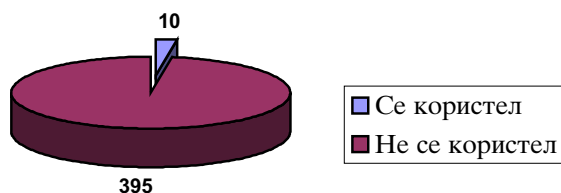
Во 430 предмети обвинетиот бил поучен за правото на молчење, додека во 17 предмети тој не бил поучен за правото на молчење. Од тие 17 предмети 10 предмети се воделе пред Основниот суд во Винаца. Најчесто во овие случаи, обвинетиот не се поучува за правото на молчење туку поуката директно се внесува во записник. Мора да се нагласи дека со самото нотирање на поуката за правото на молчење на

записник не се исполнува обврската што судијата ја има на обвинетиот да му ги објасни правата што ги има во постапката. Пред нотирање во записник судијата е должен да го поучи обвинетиот дека не е должен да зборува и да ја изнесе својата одбрана, да му го појасни значењето на ова негово право како и фактот дека доколку обвинетиот одлучи да го ползува ова право таквата негова одлука нема да биде проследена со какви било негативни процесни последици.

Според судот каде што се воделе предметите во кои обвинетиот не бил поучен за правото на молчење, состојбата е следна:

Основен суд Винаца	10 предмети
Основен суд Скопје1	1 предмет
Основен суд Радовиш	1 предмет
Основен суд Кочани	1 предмет
Основен суд Дебар	2 предмети
Основен суд Битола	1 предмет

Приказ на користење на правото на молчење

Меѓутоа анализата покажува дека многу ретко обвинетиот се користи со правото на молчење. Имено, во 395 предмети тој не се користел со ова право, додека само во 10 предмети се користел со правото на молчење.

8. Право на преведувач

Кривична постапка

Правото на преведувач за обвинетиот кој не го разбира јазикот е неоспорен стандард во меѓународното право на правата на човекот, прифатен и во споредбеното право како право на секое лице лишено од слобода или обвинето за кривично дело, кај нас проширено врз сите учесници во постапката. Меѓународниот стандард не подразбира право лицето да се изразува на јазик по сопствен избор, ако тоа или неговиот бранител доволно вешто го владее јазикот на судот (што е фактичко прашање).

Во казнената постапка се подразбира помошта од преведувач да овозможи разбирање на сè што изнесуваат обвинителството, сведоците и вештаците, но правото на бесплатна помош од преведувач не е ограничено на усниот претрес пред судот. Ова покрај изјавите се

однесува и на сите документи што обвинетиот е потребно да ги разбере, со цел да добие правично судење. Гаранцијата ја покрива и претходната постапка, и преводот на документите како обвинителниот акт и сл. Сепак, според Европскиот суд за правата на човекот, правото од чл. 6, ст. 3, т. е, од Европската конвенција *не оди така далеку да бара писмен превод на секој писмен доказ или службен спис во писанкајта*. Помошта од преведувач, во таа смисла, треба да биде таква да овозможи обвинетиот да има знаење за случајот против него и де се брани така што пред судот ќе може да изнесе сопствена верзија на настаните. Правото, натаму, подразбира преведување на исказите на сведоците во негова корист.

Обврската на компетентните државни власти не е ограничена само на поставување преведувач, туку подразбира и разумна контрола врз *адекватноста на преведувањето*, особено ако се укаже на потребата за ова. Во таа смисла може да се бара и сменување на преведувачот.

Во согласност со чл. 5 и 6 ЕКПЧ, ЗКП најпрвин предвидува секое лице што е повикано, приведено или лишено од слобода веднаш да биде известно, на јазик што го разбира, за причините за повикувањето, приведувањето или лишувањето од слобода и за какво било кривично обвинение против него, како и за неговите права (чл. 3). Секој обвинет има право да биде информиран веднаш, на јазик што го разбира, и детално за делата за кои се товари и за доказите против него (чл. 4 ст.2. ал. 1).

Она што не смее да се заборави е и фактот дека во согласност со практиката на Европскиот суд за правата на човекот, трошоците за преведување станаа на товар на буџетот, и тоа за сите, а не само за обвинетите што не го познаваат јазикот. Покрај тоа, повредите на одредбите за јазикот веќе не се апсолутни повреди на постапката, туку може да претставуваат само релативни повреди, во смисла на права на одбраната повредени на главниот претрес.

Според ЗКП, припадник на националност државјанин на Република Македонија во кривичната постапка има право да се служи со јазикот на националноста на која припаѓа и на неговото писмо. Судот на тоа лице му обезбедува бесплатен преведувач. Другите странки, сведоци и учесници во постапката пред судот имаат право на бесплатна помош²⁸ на преведувач, ако не го разбираат или зборуваат јазикот на кој се води постапката. Ова е во согласност со член 6 (3)д од Европската конвенција за правата на човекот.

Пред Основниот суд во Винаца набљудуван е предмет за кривично дело Посебни случаи за фалсификување на исјави од член 379 од КЗ. При давањето на својата одбрана и при расипниот обвинетиот се користел со англиски јазик, за што му бил обезбеден и соодветен

---

²⁸ Во случајот Luedicke, Belkacem and Koc против Сојузна Република Германија, судот одлучил дека одредбата за правото на бесплатна помош од преведувач забранува да му се нареди на обвинетиот да плати за трошоците на преведувачот, и дека оваа одредба ги покрива и оние документи или изјави во постапката востановени против него, што е потребно тој да ги разбере со цел да има правично судење.

толкувач. Преведувач од холандски јазик судој не можел да најде, ја поради тоа обвинетиот се согласил да ја даде својата одбрана на англиски јазик и да комуницира со судој на англиски јазик.²⁹ Обвинетиот вложил приговор дека го давањето на изјавата и распитој не му било преведувано ништо и сакал иста да влезе во записник, меѓутоа судој го одбил овој приговор наведувајќи дека обвинетиот има право да му биде преведувано само додека се врши негов распит или додека дава изјава. Понајаму нема обврска за превод на иста дејствија и искажувања бидејќи за интересите на обвинетиот се грижи неговиот полномошник³⁰.

Од сите набљудувани судења, во 95.1 % од предметите обвинетиот се служи со македонски јазик, во 22 предмети тој се служи со албански јазик, во 2 предмети со турски јазик и во еден предмет со англиски јазик. Оние кои не го користат македонскиот јазик судот им го овозможил правото на бесплатна помош од преведувач и им обезбедил толкувач. Во еден предмет е забележано прекршување на ова право.

Во Основниот суд Куманово во еден набљудуван предмет од страна на обвинетиот е побаран преведувач на албански јазик. Судој побарал преведувач меѓутоа не го обезбедил бидејќи судскиот преведувач бил на боледување, ја обвинетиот се сослушани без преведувач. На истото рочиште е донесена пресуда.

Судот нема обврска само да назначи и обезбеди овластен судски преведувач, туку и треба да се грижи за квалитетот и адекватноста на преводот доколку има потреба од тоа. Меѓутоа во нашите Основни судови најпрво би требало да се реши проблемот на доволен број на овластени судски преведувачи.³¹

Прејораки:

Согласно одредбите за употребата на јазиците во текот на кривичната постапка би требало секој суд да поседува листа на регистрирани судски преведувачи од соодветни јазици како би можел судијата навреме да обезбеди квалитетен и проверен толкувач. Не смее да се толерира необезбедувањето толкувач да биде причина за одлагање на рочиштето. Тоа зборува дека судијата недоволно го подготвил главниот претрес.

²⁹ Во случајот Brozicek против Италија, Германец бил осуден во Италија. Судот одлучил дека документите кои востановуваат обвинение треба да бидат доставени на германски јазик освен ако не утврди дека апликантот доволно го разбира италијанскиот јазик. (Европски суд за човекови права)

³⁰ Во случајот Kamasinski против Австрија Судот одлучил дека помошта треба да биде таква со цел да му се овозможи на обвинетиот да има познавања околу случајот и да се брани, односно да може да ја претстави својата верзија за настаните пред судот. (Европски суд за човекови права).

³¹ Во постапките кои се водат за кривични дела Посредување во вршење на институција, оштетните најчесто се од Романија и Молдавија. Овластени преведувачи на романски и молдавски јазик не постојат, туку на судењата преведуваат лица кои го знаат влашкиот јазик. Тоа придонесува за лош квалитет на преводот на кој се жалат и самите оштетени.

Граѓанска постапка

Еден од важните стандарди загарантиран со Уставот, а потоа конкретизитан со ЗПП е прашањето на употребата на јазикот и писмото во судските постапки. Овој стандард е од посебно значење кога се во прашање правата на припадниците на националностите во Република Македонија. Правото на припадниците на националностите во Република Македонија во судските постапки да се служат со својот јазик и писмо има три аспекти и тоа: првиот аспект е од гледна точка на еднаквоста, рамноправноста и недискриминација пред судот, вториот можноста странката да го користи својот јазик и писмо во постапката пред судот кога тоа нејзино право е утврдено со Уставот во согласност со закон и третиот, странката да има право на преведувач кога не го разбира и не го зборува македонскиот јазик и неговото кирилско писмо.

Според член 1 став 1 од ЗИДЗПП, парничната постапка се води на македонски јазик и неговото кирилско писмо. Во парничната постапка, друг службен јазик што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните и неговото писмо, се користи во согласност со овој закон (член 1 став 2 од ЗИДЗПП). Припадник на заедница кој како странка или друг учесник во постапката не го разбира и не го зборува македонскиот јазик и неговото писмо, има право на преведувач (член 1 став 3 од ЗИДЗПП). Трошоците за преведувањето паѓаат на товар на средствата на судот (член 1 став 4 од ЗИДЗПП).

Согласно овие одредби, на странките и другите учесници во постапката кои се граѓани на РМ, чии јазик е службен јазик различен од македонскиот јазик, поканите, одлуките и другите судски писмена им се доставуваат покрај на македонски и на тој јазик. Исто така, овие странки и учесници во постапката, тужбите, жалбите и другите поднесоци можат да ги поднесат до судот на нивниот јазик и писмо, ако е тој службен јазик покрај македонскиот јазик и писмо. Поднесоците поднесени на друг службен јазик и писмо судот ги преведува на македонски јазик и кирилско писмо и ги доставува преведени до другите странки и учесници во постапката. Преведувањето го вршат судски преведувачи, а средствата паѓаат на товар на средствата на судот.

Судот, има обврска, односно тој е должен да ја поучи странката, односно другиот учесник во постапката за напред наведените права за употреба на јазикот и поуката како и изјавата на странката, односно на другиот учесник во постапката да ја внесе во записникот.

Странките и другите учесници во постапката кои се граѓани на РМ, чии јазик не е македонскиот јазик и кирилското писмо, а не е ни службен јазик различен од македонскиот јазик и кирилското писмо кој го зборуваат најмалку 20% од граѓаните, во постапката имаат право при учеството на рочиштата и при усмено преземање на други процени дејствија пред судот да го употребуваат својот јазик. На овие странки и учесници во постапката им се обезбедува усно преведување на нивниот

јазик на тоа што се изнесува на рочиштето, како и усно преведување на исправите кои се користат на рочиштето за докажување. Овие странки и учесници судот е должен да ги поучи за правото, дека можат усната постапка да ја следат на својот јазик со посредство на преведувач.

Овде може да се постави и прашањето на екипираноста на судовите со квалификувани преведувачи, што може да биде и причина за задоцнето земање на овие предмети во работа. Знаејќи го ова странките кои сакаат да им се земе предметот побрзо во работа, можеби сеуште не се одлучуваат така масовно да го користат своето право на употреба на својот јазик како службен јазик кој е различен од македонскиот.

На прашањето дали на странките односно учесниците на кои македонскиот јазик не им е мајчин јазик, судот им обезбедил толкувач, односно преведувач добиен е одговор дека само во 3 предмети судот не им обезбедил толкувач на странките. Без оглед на причините поради кои судот неможел да им обезбеди преведувач на странките на кои тоа право им припаѓа, па дури и ако немал преведувач, тоа не го ослободува од законската обврска тоа да го стори и бил должен да ја одложи расправата се додека не се создадат услови за тоа.

Иако судовите прават сериозни напори да обезбедат остварување на правото на преведувач, бидејќи моменталната состојба со потребниот број на квалификувани преведувачи за сите јазици создава организациони проблеми кои во иднина мора најитно да се разрешат, тоа не може да биде оправдување.

9. Право на браниџел

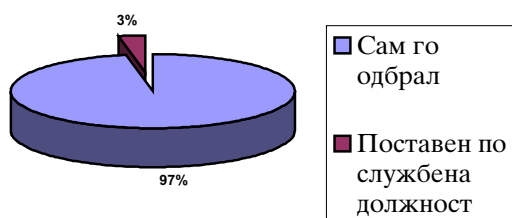
Кривична постапка

Правото на бранител начелно го прокламираат сите меѓународни договори, гарантирајќи го правото обвинетиот да се брани сам или со помош на бранител по свој избор (чл. 14 МПГПП; чл. 6, ст. 3 ЕКП Ч), што му овозможува на обвинетиот целосна слобода во одлучувањето за тоа како ќе се брани.

Правото на бранител е уставна категорија, а во согласност со чл. 12 од Уставот на Република Македонија тоа е проширено и врз полициската постапка. Правото е конкретизирано во многу одредби на ЗКП вклучувајќи и такви коишто за пропуштањето обвинетиот да се извести за правото на бранител повлекува строги процесни санкции што се состојат во забрана судската одлука да се заснова врз дадениот исказ (чл. 218, ст. 10 ЗКП).

Обвинетиот може да се брани сам, и по правило слободно решава дали и кого ќе земе за бранител. Ова сепак не значи дека ваквото право е апсолутно, бидејќи обвинетиот за бранител може да избере само

адвокат, а со закон се определува во кои случаи обвинетиот мора да има бранител, кого го поставува судот доколку самиот обвинет не го избере.

Според анализата на податоците во 97% од предметите обвинетиот сам го одбрал својот бранител, додека во останатите 3% бранителот му е поставен по службена должност.

Покрај случаите на задолжителна одбрана, одбраната по службена должност е можна и во случаи кога обвинетиот не може да ги поднесе трошоците на одбраната. Согласно одлуките на Европскиот суд за правата на човекот во случаите *Годи* (Goddi v. Italy, Series A, No. 76, 1984) и *Арџико против Италија* (Artico v. Italy, Series A, No. 37, 1980) бранителот поставен по службена должност кој неуредно ја врши својата должност претседателот на судот може да го разреши на барање од обвинетиот или по сопствена иницијатива со согласност на обвинетиот. На местото на разрешениот бранител се поставува нов, а за разрешувањето се известува адвокатската комора (чл. 68, ст. 4 ЗКП). Што се однесува до трошоците на одбраната, дури и кога ќе се огласи за виновен, обвинетиот секогаш се ослободува од трошоците во случаите кога бранителот во согласност со чл. 66 ЗКП му е поставен од страна на судот токму од причини што самиот немал средства да ги плати, како и во случаите на задолжителна одбрана, кога со исплаќањето на тие трошоци би било доведено во прашање неговото и издржувањето на неговото семејство (чл. 91 ЗКП).

Ваквите решенија се во согласност со востановеното толкување на чл. 6 (3) (в) од Европската конвенција, па може да се заклучи дека поголеми потешкотии во усогласувањето на домашното право и практиката со Конвенцијата не би требало да има. Во овој час постојат три одредби што се уште бараат такво усогласување: 1) надзорот врз комуникацијата помеѓу бранителот и обвинетиот во притвор; 2) одбраната на сиромашни; и 3) одбраната кај судењето во отсуство.

Бесплатна правна помош. Долго време се сметаше дека на државите е да ги уредат начинот и условите за бесплатна правна помош во случај кога обвинетиот нема доволно средства да ги поднесе ваквите трошоци. Барањето ова да се обезбеди кога тоа го бараат "интересите на правдата" почна да добива конкретна содржина во поновата јуриспруденција во Стразбур. Критериуми што во таа смисла се користат се: сериозноста на престапот и строгоста на можната санкција; комплексноста на случајот и личната состојба на обвинетиот. За нас особено е значајно тоа што Европскиот суд за правата на човекот во случајот *Куаранџа* (Quaranta v. Switzerland, Series A, No. 205, 1991) нашол повреда на Конвенцијата тргнувајќи првенствено од околноста што предвидената казна можела да достигне три години затвор. Ова бара

соодветни измени во домашната кривична постапка, со оглед на тоа што чл. 67 ЗКП предвидува можност во случаите кога тој според својата имотна состојба не може да ги поднесе трошоците на одбраната на обвинетиот да му се постави бранител ако постапката се води за кривично дело за кое е пропишана казна затвор *над три години*, и тоа само по подигнато обвинение³².

Од друга страна овој член од Законот малку ги определува условите за давање бесплатна правна помош и во поглед на делот од членот 6 (3) в од Европската конвенција според кој обвинетиот има право...ако нема доволно средства да плати за правна помош, истата да биде бесплатно обезбедена во интерес на правдата.

Тој втор услов утврден со Конвенцијата во интерес на правдата не е содржан во нашата одредба од Законот за кривична постапка.³³ Овој услов е многу важен бидејќи судот ќе ја има предвид способноста на обвинетиот адекватно да го претстави случајот без помош.³⁴

Според анализата, само во седум предмети обвинетиот се користи со правото на бесплатна правна помош.

Комуникација меѓу обвинетиот и бранителот. Поранешниот сојузен ЗКП во чл. 74, ст. 2 едноставно го овластуваше истражниот судија на надзор врз писмената и усната комуникација помеѓу обвинетиот што е во притвор и бранителот, до завршување на истрагата. Според новиот ЗКП (1997) со обвинетиот што е во притвор или затвор заради судење, бранителот може *слободно и без надзор да се дојдишува и да разговара* (чл. 70 ЗКП). Согласно овој закон, само *во исклучок, во итекој на истрага, ова право може да се подложи на надзор ако иритворот е определен поради опасност од колузија* (чл. 184, ст. 2, т. 1).

Прејорак:

Неопходно е прецизирање (во смисла на поранешниот чл. 74, ст. 2 ЗКП) дека наредба за ова може да даде само истражниот судија и дека само тој во такви случаи е овластен да ја прегледува писмената кореспонденција, односно да присуствува на разговорот, а не некој друг.

Наведувањето на причините поради кои по исклучок може да се воведат ваква контрола има за цел да оневозможи на истото ограничување да биде подложен и оној обвинет против кого притворот

³² Според Законите за кривична постапка на Хрватска, Словенија и Албанија како услов за бесплатна правна помош утврдено е дека обвинетиот има право на бесплатна правна помош само доколку според својата имотна состојба не може да ги подмири трошоците на одбраната. Други ограничувања (само доколку се работи за кривично дело за кое е предвидена казна затвор над три години) не постојат.

³³ Во Законот за кривична постапка на Србија, членот 71 освен како услови обвинетиот да нема средства да плати бранител и да се работи за кривично дело за кое е предвидена казна затвор над три години, наведено е и в...во останатите случаи кога тоа го бараат интересите на правдата.

³⁴ Во случајот Ноанг против Франција, Судот одлучил дека кога се работи за сложени прашања, а обвинетиот ја нема правната обука потребна за квалитетна одбрана и кога само адвокат има способност да го подготви случајот, во интерес на правдата е службено да се одреди адвокат на случајот (Европски суд за човекови права).

воопшто не е определен поради опасноста од колузија. Измените имаа за цел можноста за надзор да се постави рестриктивно за да се избегне нејзино непотребно користење во практиката, а на штета на правата на одбраната. Притоа сосем логично изгледаше ваквата можност да се предвиди само во случаите кога постои можност да се влијае врз исказите на сообвинетите или сведоците или на друг начин да се злоупотребат контактите со бранителот за прикривање на доказите и за попречување на истрагата. Сепак, анализата на практиката востановена под Европската конвенција за правата на човекот покажува определени слабости на ваквото решение, што беа земени предвид при конечната изработка на законскиот текст.

Европската конвенција за правата на човекот изречно не гарантира право на непречена *комуникација* со бранител по сопствен избор. Како и да е, ваквото право може да се изведе од чл. 6 (3) (б) и (в), а истото право е признато и во чл. 93 од Стандардните минимални правила за постапување со затворениците, вклучени во Резолуцијата (73) 5 на Комитетот на министрите на Советот на Европа и во чл. 3.2 на Европската спогодба што се однесува на лицата коишто учествуваат во постапките во Стразбур.

Европскиот суд за правата на човекот заклучува дека "правото на обвинетиот да комуницира со својот бранител без разговорот да го слуша трето лице е дел од базичните барања за правично судење во демократското општество и следува од чл. 6 (3) (в) од Конвенцијата. Доколку адвокатот не може да се советува со клиентот и да добие доверливи инструкции од него без таков надзор, неговата помош ќе загуби многу од својата корисност, додека Конвенцијата е замислена да обезбеди права што се практични и ефикасни." За да се избегне екстензивно користење на законското овластување за надзор врз комуникациите помеѓу обвинетиот во притвор и бранителот (ова навистина да биде *во исклучок*), но и за да се обезбеди согласност со практиката на Европскиот суд за правата на човекот се чинеше разумно одредбата од чл. 70 ЗКП да се дополни со "а постои основано сомневање дека обвинетиот би можел да го злоупотреби општењето со бранителот", што ќе треба да се докаже и образложи во околностите на секој конкретен случај. На тој начин, а во согласност со практиката востановена во Стразбур, евентуалните ограничувања во таа смисла нема да можат да се наметнат автоматски во сите случаи на притвор определен поради опасност од колузија. Комитетот за превенција од тортура на Советот на Европа сепак смета дека ваквата регулатива не е во согласност со европските стандарди и на наше чудење ги цитира истите пресуди!

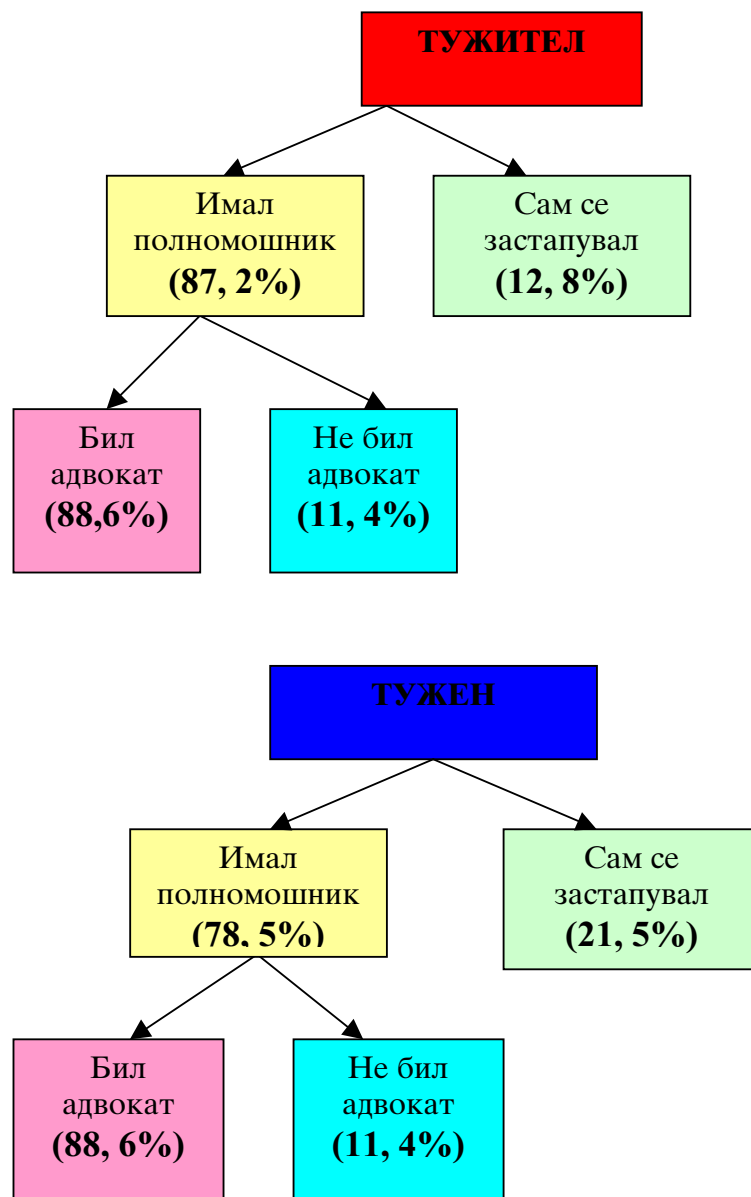
Граѓанска постапка

Правилното застапување на странките во постапката е еден од важните стандарди за кои судот мора да внимава по службена должност. Имено, судот во текот на целата постапка е должен да внимава дали правното лице што е странка во спорот го застапува лицето кое за тоа е овластено врз основа на статутот, или врз основа на законот. Исто така,

судот е должен во текот на целата постапка да внимава дали парнично неспособната странка ја застапува нејзиниот законски застапник и дали тој има потребно овластување кога тоа е потребно.

Судот во текот на целата постапка мора да внимава дали лицето кое има полномошник е овластено за застапување и дали може да се појави како полномошник. Доколку во текот на постапката судот утврди дека има недостатоци во застапувањето на странката, тој е должен да преземе соодветни мерки.

Анализата на прашалниците, на прашањето дали странките имале полномошници и дали полномошниците биле адвокати ги даде следниве резултати:

При анализа на напред наведените податоци можеме со право да заклучиме дека и тужителот и тужениот во најголем број на случаи се

застапувани во постапката пред судот со полномошник кој во најголем број на случаи е од редот на адвокатите. Ова покажува дека странките сакаат да бидат застапувани од квалификувани полномошници-адвокати, што е сосема разбирливо и многу добро.

Што се однесува до прашањето на бесплатна правна помош, таа како институт не е предвидена во граѓанската постапка³⁵, а исто така не е ни јасно утврдена во Европската конвенција за правата на човекот³⁶.

Единствено нешто што Законот за парнична постапка го предвидува а се однесува на бесплатна помош, е согласно член 160-кога странката на полно е ослободена од плаќање на трошоците на постапката првостепениот суд на нејзино барање ќе определи да ја застапува полномошник, ако тоа е нужно³⁷ заради заштита на правата на странката. Странката на која и е назначен полномошник се ослободува од плаќање на фактичните издатоци и наградата на назначениот полномошник. За полномошник се назначува адвокат, но ако во седиштето на судот нема доволно адвокати, за полномошник може да се назначи и друго лице со правна подготовка способно да ја даде потребната правна помош.

Ако Решението за ослободување било укинато поради тоа што се утврдило дека странката е во состојба да ги поднесува трошоците на постапката таа ќе биде должна да му плати на адвокатот и награда. Ако се работи за странски државјанин укинувањето може да биде последица на непостоење на реципроцитет.

Согласно членот 161 од ЗПП- Кога странката е на полно ослободена од плаќање на трошоците на постапката од средствата на судот ќе се исплати аванс за трошоците на сведоците, вештаците, за увид и за издавање на судски оглас, како и фактичните издатоци на поставениот полномошник. Судските такси и трошоците спаѓаат во парнични трошоци.

Ако странката ослободена ја изгуби парницата судот нема да ги наплати трошоците. Ако ја добие парницата таа треба го плати авансот и вистинските трошоци на полномошникот.

---

³⁵ Од земјите од Централно-источна Европа, Унгарија, Литванија, Полса, Романија и Словачка доделувањето на бесплатна правна помош во граѓанска постапка е еден од механизмите за олеснување на притстапот кон судот за оние кои немаат доволно материјални средства. Во Бугарија и Латвија, исто како и во нашата земја во граѓанските постапки е предвидено само ослободување од плаќање судски такси како механизам.

³⁶ Ирска нуди бесплатна правна помош само во кривични постапки но не и во граѓански (Airey v. Ireland)

³⁷ Нужноста судот ја утврдува поаѓајќи од тоа дали странката има некакви разбирања од правото, дали води сложена парница за која и е потребна стручна помош, важноста на предметот на спорот за странката и т.н.

10. ПРАВО НА ЖАЛБА

Кривична постапка

Секој кој е осуден за некое кривично дело има законско право да бара преиспитување на осудата и на казната пред повисок суд (чл. 14 ст. 7 МПГПП, прот. 7 ЕКПЧ). Правото на жалба има за цел обезбедување најмалку две инстанции судско испитување на некој случај, со тоа што другото мора да се одвива пред суд од повисока инстанција. Преиспитувањето што го врши тој суд мора да биде автентично. Тоа значи дека, меѓу другото, жалбената постапка што се ограничува само на испитување на правните прашања нема секогаш да го задоволува овој критериум. Жалбената постапка, покрај тоа, мора да биде водена навреме.

Според Законот за кривична постапка, по објавувањето на пресудата претседателот на советот ќе ги поучи странките на правото на жалба, како и за правото на одговор на жалбата.

Обвинетиот во 17.9% од набљудуваните предмети е поучен на правото на жалба . Според анализата на набљудуваните судења не се забележани повреди на ова право.

Граѓанска постапка

Согласно ЗПП против неправосилните одлуки на судовите донесени во прв степен незадоволната странка може да изјави жалба . Жалбата се изјавува до второстепениот суд преку судот кој ја донел одлуката во прв степен во рок од 15 дена од приемот на одлуката, а против одлуките донесени во посебните парнички постапки рокот за жалба е осум дена .

Според податоците добиени од набљудуваните предмети само во 17 предмети е изјавена жалба. Вака малиот број на изјавени жалби не е резултат на тоа дека странките се задоволни од судските пресуди кои ги донеле судовите туку тоа е резултат на тоа што судовите во набљудуваниот период од вкупно 720 предмети донеле само 89 пресуди.

Со оглед на фактот дека во 631 предмет не е донесена пресуда не би можело да се заземе став во поглед на тоа колку странките се задоволни од донесените судски пресуди.

ГЛАВА 3

Функционирање на судството

1. Распределба на предмети

Во непосредна врска со прашањето за независност, непристрасност и компетентност на судството³⁸, е прашањето сврзано со начинот и методот на доделување на предмети на одлучување на одреден судија или совет.

За ова прашање многу директно се изјаснува принципот 14 од “Основните принципи за независноста на судството” на Обединетите нации. Според овие принципи, *во секој судски систем, во неговата администрација треба да постојат цврсти утврдени правила за распоред на предметите помеѓу судиите или судските совети.*

Ова прашање е толку сериозно што Принципите за независност на судството на ООН повредувањето на овој принцип го одредуваат како основ за разрешување на судија, односно казнување на административен службеник кој манипулира со предметите на оваа основа.

Прашањето на распоред на предмети во судовите е регулирано со Судскиот деловник, според кој распоредот на предмети се врши според бројки за секој судија со годишниот распоред за работа на судиите. Претседателот на судот најпрво определува според стручноста на судиите, кој судија во која област ќе работи, па потоа судиите од иста област добиваат број според кој ги земаат предметите во работа. Имено, предметите најчесто се распоредуваат случајно, врз основа на редот на поднесување на тужбите во судот. На секој образуван предмет му се доделува број, и на тој начин се распоредуваат предметите по судии.

Проблемот на распределба на предмети низ анализата го идентификувавме преку два аспекти: прво, влијанието на администрацијата врз распоредот на предметите кое често може да биде извор на корупција во судот. Самиот факт дека судската писарница е задолжена за доделување на броеви, постои можност од злоупотреба на самиот процес.³⁹

---

³⁸ Види глава 2 точка 2

³⁹ Според Judicial Refor Index на ABA/CEELI (American Bar Association’s Central and East European Law Initiative) од ноември 2003 година, според интервјуираните предметите не секогаш се распоредуваат објективно. На пример, кога се поднесени повеќе тужби за карток временски период, тие можат да бидат распоредени на начин да се добијат посакувани резултати. Понекогаш на предметите им се доделува број откако ќе бидат доделени на судијата. Обвинителите како еден од проблемите со објективното доделување на предметите, го истакнале проблемот на распоредување на тешки кривични предмети на судии кои не се доволно искусни во таа област.

Од друга страна пак, Претседателите на судовите имаат дискреционо право одделни предмети да ги распоредат на било кој судија во судот.

Прејорак:

Решенијата треба да се бараат во двојна насока: со Законските промени во Закон за организација на судството- цврсти јасни прецизни норми како се врши евидентирање и распоред на предмети и кој тоа го прави. Второ, професионална, морална и етичка едукација на судиите во согласност со Судскиот етички кодекс. Повредата на овие правила треба да биде основа за разрешување на судијата што е во согласност со меѓународните правила за независно судство.

2. Подготовка на предмети

Подготовката на предметите е чисто методолошко прашање специфично за секој орган и секоја фаза од постапката. Тоа е прашање што е на соодветен начин разрешено со Судскиот деловник иако постои потреба тој да се проанализира и прилагоди на новите услови на работа, новата надлежност и положба на секој правосуден орган како и да се утврди нов професионален пристап кон негова примена.

Прејорак:

Доколку Судскиот деловник се замени со Закон за организација на судството методологијата на работа ќе добие поголемо значење, би се зголемила одговорноста и дисциплината во примена на правилата содржани во Законот.

Имено, се поставува прашањето колку судиите доаѓаат подготвени на расправите/претресите, со претходна подготовка на предметите, нивно проучување и претходни проверки во поглед на доставата и обезбеденоста на доказите кои ќе бидат предмет на оценка и разгледување на самиот претрес/расправа?

За да може постапката да тече нормално, експидитивно, законито и ефикасно нужно е судечкиот судија да изврши определени подготвителни дејствија:

- да го закаже претресот/главната расправа во согласност со неговата оценка колку долго би траела постапката во согласност со законските рокови;
- да обезбеди присуство на странките преку доставата, да изврши увид дали доставата е уредна, да преземе благовремени мерки да не дојде до одлагање на рочиштето;
- да утврди дали доказите му се достапни на судот и да изврши увид во нив;

- да утврди дали се нужни вештачења и да издаде наредба за нив, што побрзо да се завршат и да се добие наодот и вештото мислење;
- да го разреши прашањето на обезбедување на јавност во постапката и други прашања кои треба судијата да ги разреши.

3. Систем за водење на предмети

Водењето на судските предмети има повеќе аспекти и тоа е административно процесна активност што ја извршуваат повеќе служби во судот. Меѓутоа, водењето на предметите според одредени процесни и административни правила ја обезбедува ефикасноста и експидитивноста на судовите и судиите во решавањето на предметите, успешно користење на материјалот содржан во предметот и обезбедување на материјалот од кражби, уништување и други неповолни појави кои го чинат досието (предметот) некомплетен и неподобен за одлучување. Во сега утврдената судска практика, прашањата сврзани со водењето на предметите беше разрешена со Судскиот деловник и целокупната работа е доверена на судската администрација.

Прејорака:

Компјутеризацијата на работата на судовите треба да придонесе работата на судијата и сите процесни дејствија од него, да бидат обработени, евидентирани, и внесени во компјутерот (компјутерското досие) што го работи. На тој начин се создава можност преку компјутерот, судијата да го има досието кај себе и секогаш да може да го користи при подготовка за работа или при самата работа врз тој предмет. Така подготвеното (компјутерски обработено досие) му помага на судијата во неговата работа но и обезбедува целосен увид во тоа што се случува, кој врши увид во досието, кој го користи и за кои цели и се обезбедува висок степен на заштита на самото досие.⁴⁰

Вториот дел од системот за водење на досиеата е оној што се остварува во судската писарница кој се отвара со добивањето на тужбата, кривичната пријава или друга претставка, како и писмено од државен или друг орган или граѓанин со кое се иницира судска постапка. Судската администрација го води досието, редовно го средува и пополнува со нови материјали што доаѓаат како резултат на преземање процесни дејствија од судот или некој друг орган што има обврски во однос на предметот. Овие процесни дејствија како и судските книги во кои се заведуваат, се водат судски евиденции, се регулирани и пропишани со Судскиот деловник.

⁴⁰ Воведувањето на систем на информатичка технологија во судовите е една од пормените предвидени со Стратегијата за реформите во правосудството.

Прејорака:

Системот на компјутерско водење и обработка на судските досиеа треба да го опфати и овој процес. За таа цел неопходно е да се изработат компјутерски програми кои ќе воведат единствена методологија на водење на судските досиеа и ќе овозможува комуникација во врска со досиеата на сите судови од прв степен и втор степен и во целата држава. Со воведувањето на систем на информатичка технологија едновремено треба да се работи и врз програмите за обработка на податоците од досиеата.

Информатичкиот систем на судството треба да го разреши и проблемот на редовни комуникации со другите државни органи на сите нивоа.

4. Закажување на рочишта

Што се однесува до закажувањето на рочиштата, при анализата на прашалниците забележани се определени ситуации кои укажуваат на недисциплината на судиите.

Во самите прашалници се среќаваат ситуации кога закажаните рочишта ***не зайочнуваат во точно определено време.***

Во кривичниот предмет кој се води пред Основниот суд во Велес, за кривично дело Насилство од член 386 од КЗ, кој набљудувачите констатирани во следни, и кој го набљудувале на осум досегашни рочишта, забележано е постојано доцнење со почетокој на расправите дури и до 30 минути.

Ова задоцнување со почеток на судењата често се должи и на фактот дека ***во исто време се закажуваат и по повеќе судења.***⁴¹

Во Основниот суд Скопје 1 судењето за кривично дело Злоупотреба на службена должност и овластување по чл.353 ст.3 од КЗ, кое воедно е одлагано 10 дена, зайочнало во 8:45 минути намесно во 8:30, бидејќи во тоа време биле закажани две судења.

Меѓутоа, забележана е и ситуација судењето да започне и да заврши и ***пред закажаното време***, што исто така за последица има одлагање на судењето.

Во Основниот суд Скопје 1 судењето за главен претрес, за кривично дело Клеветата по член 172 став 3 од КЗ, зайочнало и завршило со одлагање пред закажаното време. Набљудувачите биле пред судница кога присигнал обвинетиот, кој бил извесен за одлагањето.

⁴¹ Според член 135 став 2 од Судскиот деловник, “Закажување претреси и рочишта за повеќе предмети во ист час не е дозволено”.

Овие податоци говорат и за дисциплината на самиот суд да се придржуваат кон точно утврдените термини за одржување на рочиштата.

5. Записници

За судските дејствија преземени во текот на постапката, на претресот или рочиштето, за поважни изјави и соопштувања на странките или другите учесници, изјавите кои тие ги даваат вон претресот или рочиштето, како и за други дејствија на судот кога е тоа определено со посебни прописи се составува записник.⁴²

Составувањето на записници се регулирани и со Законот за кривична постапка член 75-82 како и со Законот за парнична постапка член 112-117.

Во записникот треба да бидат внесени сите дејствија кои се преземени на главниот претрес/главната расправа. Тој претставува доказ за извршените процесуални дејствија на судот, странките и другите учесници во постапката кои се внесени во него, и ги има сите карактеристики на јавна исправа.

Во текот на набљудувањето на судски рочишта, од страна на набљудувачите се забележани определени пропусти во поглед на водењето на записникот:

Според Законот за парнична постапка, (член 115 став 2), Странките имаат право да го прочитаат записникот или да бараат да им се прочита, како и да ставаат свои приговори на содржината на записникот.

Според анализата на набљудувањите рочишта, на 579 рочишта странките немале приговор во поглед на записникот, додека на 7 рочишта тие приговарале на неговата содржина.

Во **граѓанска постапка**, увид во записниците, како и во списите на предметот имаат право странките, нивните полномошници и законски застапници. На трети лица им е потребна посебна дозвола за разгледување и препишување на записниците. Овие лица можат да добијат дозвола за разгледување и препишување на записниците само ако имаат оправдан интерес што треба да го докажат а постоењето на овој интерес го оценува судот. Дозволата ја дава претседателот на советот односно судијата поединец доколку постапката е сеуште во тек, односно претседателот на судот или службеник на судот кој тој го определил, доколку постапката е завршена. Записникот од советувањето и гласањето е од тајна природа и тој се наоѓа во посебна папка во списите на предметот, и него немаат право да го разгледуваат ниту странките на спорот.

---

⁴² Член 142 од Судскиот деловник

Во **кривична постапка**, лице кое не е странка во постапката нема право да ги разгледува списите на предметот и записниците, освен со одлука на судот, и тоа само доколку покаже оправдан интерес за тоа.

Со анализа на мислењето на набљудувачите утврдено е дека во судовите им бил обезбеден непречен пристап и увид во списите на предметот а судиите биле отворени за соработка и давање на потребните информации.

6. Судски одлуки

Судијата донесува непристрасни одлуки врз основа на своја слободна оценка на доказите и примена на законот. При одлучувањето врз судијата не може да се вршат какви и да се ограничувања, влијанија, поттикнувања, притисок, закана или мешање директно или индиректно, од кој и да е субјект и поради која и да е причина. Никој нема право на кој и да е начин да го ограничи или спречи правото на судијата слободно да ја објави одлуката (член 14 од Судскиот деловник).

Сериозна закана за непристрасноста на судските одлуки може да биде корупцијата, влијанието на политички партии, како и личните интереси.

Во Judicial Reform Index на АБА/ЦЕЕЛИ (American Bar Association's Central and East European Law Initiative) од ноември 2003 година, е истакнато дека "Американскиот стејт департмент во своето истражување на човековите права во Република Македонија, заклучил дека судството во основа е слабо и под влијание на политичкиот притисок и корупција, во дел како резултат на ниските плати; сепак, не постојат извештаи за распросранетост на злоупотреба или систематска корупција".

Меѓутоа, во поглед на набљудуваните судења, согласно оценката на набљудувачите, не постоело основано сомневање за непристрасноста на судијата.

7. Етички кодекс

Во 1994 година здружението на судии на Република Македонија го прифати Етичкиот кодекс за судиите во кој се содржани одредби кои немаат задолжителна природа туку повеќе претставуваат принципи и водич во работата на судиите. Паралелно со тоа Републичкиот судски совет донесе повеќе документи, во врска со изборот и одговорноста на судиите, во кои се содржани многу елементи и одредници од судскиот етички кодекс. Републичкиот судски совет заедно со Здружението на судиите организираше повеќе стручни расправаи во врска со примената на Етичкиот судски кодекс.

Во меѓувреме донесени се многу меѓународни документи со кои се изврши измена и унапредување на нормите од судскиот кодекс. Новите пристапи кон положбата на судиите и судовите во општеството, наметнаа нови норми на однесување, нови обврски и нови барања пред судиите.

Прејорак:

Неопходно е Здружението на судиите или Републичкиот судски совет повторно да се навратат на судскиот кодекс, да го дополнат, изменат и унапредат. Потоа би било неопходно да се изврши целосна едукација на судиите во Македонија во врска со содржините на судскиот кодекс, за видот, природата и карактерот на повредите на кодексот.

Етичкиот кодекс не содржи присилни мерки, туку повеќе претставува збир на морални норми со кои треба да се обезбеди независно и непристрасно судство.⁴³

Согласно етичкиот кодекс, судиите не смеат да даваат правни совети освен кога законот тоа им го налага, не смеат да вршат работи кои не спаѓаат во судиска функција а кои можат да ја дискредитираат нивната независност и треба да се воздржат од бизнис активности освен оние кои се однесуваат на нивниот имот.

Задолжителни одредби за судска етика не постојат во Република Македонија.

Сепак, Законот за судовите содржи бројни одредби кои се однесуваат на судската етика. Имено, судиите не смеат да примаат подароци од странките или лица кои директно или индиректно имаат интерес во судењето⁴⁴. Понатаму, судијата не може да врши каква и да е друга јавна функција или професија, освен други функции определени со закон⁴⁵ и не може да членува и да врши политичка функција во политичка партија или да остварува партиски и политички активности.⁴⁶

Судиите со Законот за судовите се обврзани да носат посебна судиска облека (ТОГА), со која се издвојуваат од другите учесници во постапките на судење. Од набљудуваните рочишта во граѓанска постапка и кривична постапка одоговорот на прашањето дали судијата носел тога, го дава следниот приказ:

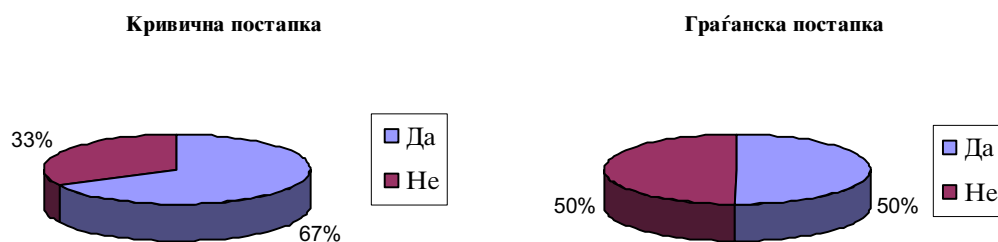
⁴³ Согласно член 12 од Етичкиот кодекс “постои морална одговорност судијата да ги применува овие принципи, да ги подобри и унапреди и да биде модел за другите кои треба да се придржуваат до нив.”

Согласно членот 13 “судијата е морално одговорен доколку ги прекрши принципите на овој кодекс”

⁴⁴ Член 54 од Законот за судовите

⁴⁵ Член 50 став 2 од Законот за судовите

⁴⁶ Член 50 став 6 од Законот за судовите

8. Разрешување и дисциплинска одговорност на судиите

Согласно Законот за републички судски совет, Републичкиот судски совет предлага разрешување на судијата доколку тоа сам го побара, доколку ги исполнува условите за старосна пензија или доколку е осуден за кривично дело на безусловна казна затвор од најмалку шест месеци. Понатаму, Р.С.С. утврдува предлог за разрешување од судиската функција и на Собранието на Република Македонија му предлага разрешување на судијата кога е исполнет некој од основите утврдени со Уставот, во постапка и на начин определен со овој закон и тоа: ако трајно ја загуби психофизичката способност за вршење судиската функција; поради нестручно и несовесно вршење на судиската функција и поради извршена потешка дисциплинска повреда пропишана со закон што го прави недостоен за вршење на судиската функција.

Судијата може да биде разрешен од вршење на судиска функција доколку стори потешка дисциплинска повреда утврдена врз основа на објективни критериуми.

Објективните критериуми со кои се утврдува повредата сторена од страна на судијата се содржани пред се во Уставот на Република Македонија, како и во Законот за судовите.

Имено, согласно Законот за судовите, член 69, за потешка дисциплинска повреда се сметаат:

- потешка повреда на јавниот ред и мир со која се нарушува неговиот углед и угледот на судот
- партиски и политички активности
- вршење на јавна функција или професија
- предизвикување на потешко нарушување на односите во судот кои значително влијаат врз вршењето на судиската функција и
- потешка повреда на правата на странките и на другите учесници во постапката со што се нарушува угледот на судот и судиската функција⁴⁷.

⁴⁷ Републичкиот судски совет со Одредбите број 08-238/2, анекс А,Б, утврдува што претставува неетичко и непрофесионално однесување (чести и непотребни одлагања на судењата, постапки со кои судијата покажува интерес кон една од странките, непочитување на начелото на независност, примање на подароци или награди како и потпаѓање под надворешни влијанија, невнимавање на нопвите закони или одлуките на

Меѓутоа овие решенија содржани во Законот за судовите во поглед на некои видови дисциплински повреди не претставува целосно решение.

Прејорака:

Неопходно е во Законот за судовите да се пристапи кон целосно и детално регулирање на прашањата сврзани со дисциплинската одговорност на судиите.

Републичкиот судски совет само предлага разрешување на судија од вршење на судиска функција. Според Уставот, Одлуката ја донесува Собранието на Република Македонија.

Предлог за поведување постапка за утврдување на дисциплинската одговорност на судијата може да поднесе претседателот на судот, претседателот на повисокиот суд и општата седница на Врховниот суд на Република Македонија.

За разгледување на ваквите предлози Републичкиот судски совет прибира податоци од Министерството за правда, во поглед на постигнатите резултати, бројот на решените предмети, квалитетот и ажурноста во работата на судијата. Постапката е затворена за јавноста, а судијата има право на одговор на обвиненијата. Откако истрагата ќе биде завршена, доколку две тртини од Републичкиот судски совет гласале за разрешување на судијата, предметот се предава на Собранието на Република Македонија за донесување на одлука.⁴⁸

За време на истрагата судијата може да биде суспендиран од вршење на судиска должност.

9. Компјутерска и канцелариска опременост

Со програмата (Стратегијата за реформа на судството) со која се предвидува изградување на информатички систем треба да се разреши и проблемот на компјутеризација на судовите. За тоа веќе постојат посебни програми на ФАРЕ и КАРДС со кои се предвидува инсталирање компјутерска опрема која веќе е во постапка.

Во поглед на компјутерската опременост на судовите и техничките недостатоци во поглед на таа опременост, ситуацијата во одделни судови е следната:

повисоките судови и слично). Judicial report Index, ABA/CEELI (American Bar Association's Central and East European Law Initiative), November 2003

⁴⁸ Во мај 2004 година, Собранието на Република Македонија разреши тронца судии поради несовесно работење, и тоа еден суфија од Основниот суд во Куманово и двајца судии од Основниот суд Струмица. Во јули 2004 година, Основниот суд во Струмица донесе пресуда за земање поткуп и го осуди судијата обвинет на казна затвор во траење од една година и три месеци.

Основен суд Штип- Судниците, канцелариите на судиите и на стручните соработници и писарниците се опремени со компјутери, само приемното одделение нема компјутер.

Основен суд Радовиш- Во канцелариите на судиите и во судниците има компјутери, само недостигаат компјутери во писарниците

Основен суд Струмица- Судниците претходно имале компјутери и мрежен компјутерски систем но истиот бил отстранет и компјутерите се преместиле во канцелариите на судиите

Основен суд Кочани- Само некои од канцелариите имаат компјутери

Основен суд Скопје2- Во секоја судница има еден компјутер и еден принтер, исто по еден компјутер и еден принтер има за секој дактилограф во дактилобирото. Со оглед на тоа да во овој суд постои дактилобиро и дактилографите не се во канцеларија заедно со судијата во канцелариите кај судиите нема компјутер.

Основен суд Неготино- Компјутери има само во канцелариите на судиите но не и во судниците.

Основен суд Битола- Има компјутери но се користат паралелно со машини за пишување

Во останатите судови компјутерската опременост е на задоволително ниво.

Прејорака:

Целосната компјутеризација на судството ќе значи и подобар пристап кон потребните информации со што се овозможува примена на начелото на јавност. Имено, со Измените на Законот за кривична постапка, во членот 123-а е наведено дека “судот е должен секој работен ден на сите учесници во постапката по електорнски пат или на друг начин да им овозвозможи пристап до евиденцијата за закажаните претреси”. Примена на оваа одредба е возможна само доколку судовите се опремени со доволен број на компјутери, како и примена на тие компјутери во работата од страна на судиите. Исто така е потребно и компјутерско умрежување со што ќе се подобри нивото на комуникација.

Покрај компјутерската опременост, за судовите претставува посебен проблем канцеларискиот мебел од бироа, столици, ормани и друга опрема која е стара и потребна е нејзина промена со нова. Со години наназад на судовите не им се доделуваат средства за обнова на опремата.

Прејорака:

Неоходно е да се изгради програма за секој суд посебно за обнова на опремата со предвидена динамика на реализација во согласност со состојбите и итноста на потребите на одделни судови⁴⁹.

⁴⁹ “На судската власт треба да и се обезбедат најсовремени технички средства со цел да се овозможи оставрување на правдата на најефикасен начин, посебно по пат на обезбедување на брз пристап кон изворите на правата и убрзано извршување на

10. Ефикасноста на судската администрација

За да можат судиите доследно и ефикасно да ја вршат својата работа неопходно е да имаат доволен број стручни соработници и административни работници. Бројот на административни позиции во судот се утврдени со правила донесени од страна на Министерството за правда. Според овие правила основните судови мораат да имаат 2.4 вработени по судија, вклучувајќи еден дактилограф по судија и еден стручен соработник на двајца судии.

Според анализата на податоците, во основните судови во Република Македонија просечно има 3.9 административен работник на еден судија што ја надминува бројката утврдена како правило од Министерството за правда. Најголем сооднос има Основниот суд во Струмица во кој има 5.8 административни работници на еден судија.

11. Судски згради и обезбедување

Во Република Македонија со години воопшто не се инвестирало во судска инфраструктура, освен што беше изградена зградата на Врховниот суд и Основниот суд Скопје 2. Сите останати судови се среќаваат со проблемот на работен и функционален простор.

Во **Основниот суд во Битола** отпочната е изградба на уште еден кат на судската зграда со што би се проширила.

Во **Основниот суд во Тетово** во тек е внатрешно просторно претструктурирање на судската зграда.

Како проблем во поглед на просторни недостатоци се јавуваат следниве:

- Судиите се во канцелариите заедно со дактилографите и другиот помошен персонал освен во Основниот суд Скопје 2 каде што дактилографите не се во иста канцеларија со судиите туку постои посебно дактилобиро.

- Во Основниот суд во Гевгелија, во Основниот суд во Велес и во Основниот суд во Ресен во судската зграда се сместени и канцелариите на Основното јавно обвинителство

- Недоволниот број на судници доведува до ситуација да судиите судат во своите канцеларии со што судењето губи од својата суштина, самата постапка не може да се одвива нормално а и се нарушува начелото на јавност во постапката. Според анализата на податоците, во кривична постапка 89% од рочиштата се одвивале во судница а 11% во

судските одлуки”(Начело 9 од Препораката бр.р (84) 5 на Комитетот на министри на земјите членки)

канцеларија, додека во граѓанска постапка 66.7% во судница а 33.4% во канцеларија. Најголем број на рочишта кои се одвиваат во канцеларија во споредба со рочишта кои се одвиваат во судница се среќаваат во Основниот суд во Винаца што е разбирливо бидејќи судот располага само со една судница а има 5 судии и просечен број на предмети дневно 15.

Од друга страна пак во Основниот суд во Свети Николе има 6 судии а вкупно 8 судници од кои двете се поголеми а останатите 6 се помали.

Според анализата просечно во сите Основни судови, 3.5 судии судат во една судница. Разлика во поглед на големиот бројот на судии во поглед на малиот број на судници најкарактеристични се: во Основниот суд во Гевгелија во кој има само две судници а вкупно 17 судии; во Основниот суд во Кочани во кој има три судници и 17 судии кои решаваат просечно по 35 предмети дневно; во Основниот суд во Штип во кој има три судници а 24 судии кои решаваат просечно по 60 предмети дневно.

- Непостоење на посебни простории за адвокатите и јавните обвинители во кои ќе можат да го поминат времето помеѓу две судења. Вакви простории има само во Основниот суд Скопје 2 во кој има посебна просторија за адвокатите а посебна просторија за обвинителите, понатаму во Основните судови во Битола, Крушево, Велес, Крива паланка, Берово, Свети Николе, Кратово, Куманово и Делчево.

Прейорака :

Нужно е продлабочено проучување на проблемот на судски работен простор и изготвување на долгорочна програма за изградување на судски простор во согласност со потребите на современиот судски процес и работа на судиите и судовите.

Во погледот на обезбедувањето на судската зграда, во 1996 година беше основана судската полиција а нејзината положба е регулирана со Законот за судовите.

Во **Основниот суд во Битола** има по две лица од судската полиција на секој кат кои исто така покрај тоа што се грижат за безбедноста во судот, ги насочуваат странките поради тоа што нема истакнати списоци за судењата во тековниот ден.⁵⁰

Исто така на влезот од судските згради се вградени и детектори за метал кои треба да придонесат за зглемување на безбедноста во судовите.

Според анализата на прашалниците, во кривична постапка забележани се 7 случаи на нарушување на редот во судницата од кои само на едно е отстрането лице од судењето, додека во граѓанска само во

⁵⁰ Глава 2 точка 5

4 случаи. Во овие случаи не се работи за посериозно нарушување и тоа најчесто е сторено од страна на учесниците во постапката⁵¹.

12. Финансирање на судството

Елаборатот што му претходеше на донесувањето на Законот за самостоен судски буџет ги евидентираше сите проблеми во врска со материјалната и финансиската положба на судството. Тој предлагаше долгорочни и краткорочни решенија, физиономија на Законот за судски буџет како и методологија за изготвување и донесување на судскиот буџет. За жал, многу од овие предлози и решенија, не се вградија во Законот за самостоен судски буџет. Законот за судски буџет се донесе и помина повеќе од една година од неговото донесување, но тој не профункционира, судовите не се финансираат и судскиот буџет не се формира според овој Закон.

Постојат повеќе причини за овие состојби:

Прво, извршната власт не покажува разбирање за проблемите на судството и не презема конкретни мерки за примена на законот;

Второ, законот нема цврста методологија за подготвување на судскиот буџет од секој суд и целиот буџет во судството, не е разработена методологија за донесување на судскиот буџет како самостоен, независен во посебна постапка, нема методологија на издвојување средства за судскиот буџет од буџетот на државата.

Прејорака:

Неопходно е итно да се пристапи кон изготвување на подзаконски акти, методологија за подготвување и реализација на судскиот буџет. Паралелно со ова неопходно е да се изготви Програма за формирање на фонд од средствата што се од сопствени извори од судството и кои со таа програма треба да се користат за унапредување на состојбите во судството во сите домени: од згради, техника и технологија до унапредување на методите на работа и научно истражувачка работа.

Конечно треба да се разреши прашањето на подготвувањето и донесувањето на Законот за плати на судиите.

Судовите исто така се финансираат од судските такси, такси од судски депозит и слично. Овие пари се чуваат на посебни сметки и се пренесуваат во државниот буџет секои 15 дена.

⁵¹ “Судењето за убиство се претвори во масовна тепачка во која учествуваа десетина луѓе. Потешко повредени нема благодарение на брзата интервенција на судската полицијата”. (Дневник од 12.03.2004 година)

Препораки

1. Прашањето за независноста на судството во Република Македонија е комплексно и бара комплементарен пристап низ Стратегијата за реформа во судството со поставување на јасни одредници во Уставот на Република Македонија, а потоа и во сите други закони со кои се разрешува работата, положбата, функционирањето и организацијата на судството.

2. Сите судови треба доследно да ја применуваат одредбата од ЗПП за плаќањето на судските такси со што граѓаните би биле ставени во еднаква положба како што тоа законот и го предвидува. На судовите кои не ја применуваат доследно одредбата за плаќање на судските такси треба да им се укаже на тоа.

3. Треба да се овозможи барањето за изземање да се поднесе и по отпочнување на главниот претрес, бидејќи не е исклучена можноста околностите што предизвикуваат сомнеж во непристрасноста на судијата или судијата-поротник да се осознаат во текот на постапувањето. Но, со оглед на фактот што главниот претрес е во тек, во законот мора да се пропишат краткотрајни рокови во кои ќе мора да се одлучи по барањето за изземање.

4. Со цел да се спречи злоупотребата на можноста да се бара изземање на судии само со цел за одолговлекување на постапката, корисно би било легислативно да се оневозможи повторено поднесување на барање за изземање на ист судија поради исти околности, изнесени во претходно барање за изземање кое било оценето како неосновано.

5. Непристрасноста мора постојано да се следи преку институтот за изземање на судии и судии поротници, начинот на распределба на предметите меѓу судиите и час поскоро мора да се пристапи кон донесување посебен Закон за организација на судството кој треба да го следи и надопolni Законот за судовите.

6. Треба да се изменат одредбите од ЗПП за вредноста на предметот на спорот за судење на судија поединец и да се зголеми вредноста на предметот на спорот за судење на судија поединец (и за споровите за имотноправните барања во редовна постапка и за стопанските спорови).

7. За високиот процент на предмети во кои вредноста на предметот на спорот не е определена треба да им се укаже на судовите за соодветната и доследна примена на законските прописи затоа што тоа може да доведе до сериозни злоупотреби во поглед на плаќањето на судските такси.

8. За да се отстранат сите можни сомневања за било какво влијание врз независноста на судската функција би требало да се преземат мерки

и да се разгледа можноста за измена на прописите кои ја уредуваат постапката и начинот на изборот и разрешувањето на судиите.

9. Во ЗПП треба да се утврдат роковите во кои Претседателот на судот ќе одлучи за барањето за изземање.

10. Во случаите каде што има повеќе соизвршители да се донесе одлука за раздвојување на постапката, доколку тоа судијата го оцени како целесообразно, наместо донесување на одлука за судење во отсуство.

11. За да се овозможи присуство на општата јавност судовите мора организациски да го решат прашањето за тоа како информациите за денот и часот на определено судење навреме ќе ги направат достапни до оние што ќе покажат интерес за нив.

Судовите мора што поскоро да се компјутеризираат со што ќе се овозможи навремено добивање информација за денот и часот на судењето но и за стадиумот до кој стасал определен предмет. На овој начин ќе се олесни комуникацијата и со странките и со бранителите и другите заинтересирани лица.

12. Имајќи ја предвид природата на кривичните предмети мора да се направи напор (дури и да се инсистира) судењата да се одвиваат во судница, а не во канцеларијата на судијата каде што едноставно нема услови за нормално одвивање на судењето, за присуство на сите заинтересирани лица, за изведување процесни дејствија како што е сослушување сведоци, вештаци и сл.

13. Имајќи ја предвид преоптовареноста на судиите со предмети и зачестеното отпочнување на главниот претрес одново поради истек на рокот од 30 дена, треба да се прифатат некои компаративни решенија каде што овој рок е определен на два месеца односно на не повеќе од три месеци.

14. Пожелно е во писмената наредба за вештачење судијата да може да определи рок во кој вештачењето мора да биде завршено. Определениот рок секако дека ќе може да биде продолжен по барање на вештакот со цел за успешно завршување на вештачењето. На овој начин ќе се одбегне одлагање на главниот претрес на неопределено време што му дава голема слобода на вештакот но ќе се одбегне и недоставувањето на готовите вештачења поради неизмирени парични побарувања меѓу институцијата што го спровела вештачењето и судот.

15. Одлагањето на рочиштата за еден ист предмет преголем број пати сметаме дека е недопустливо и треба во таа насока да се бараат решенија кои би воделе кон измени и дополнувања на ЗПП.

16. Треба да се воведат измени во ЗПП со кои одговорот на тужба и подготвителното рочиште ќе бидат предвидени како задолжителни фази на постапката.

17. Судот треба да настојува рочиштата да не се одлагаат на неодредено време.

18. Одредбите од ЗПП за мирување на постапката треба да се укинат.

19. Согласно одредбите за употребата на јазиците во текот на кривичната постапка би требало секој суд да поседува листа на регистрирани судски преведувачи од соодветни јазици како би можел судијата навреме да обезбеди квалитетен и проверен толкувач.

Не смее да се толерира необезбедувањето толкувач да биде причини за одлагање на рочиштето. Тоа зборува дека судијата недоволно го подготвил главниот претрес.

20. Компјутеризацијата на работата на судовите треба да придонесе работата на судијата и сите процесни дејствија од него, да бидат обработени, евидентирани, и внесени во компјутерот (компјутерското досие) што го работи. На тој начин се создава можност преку компјутерот, судијата да го има досието кај себе и секогаш да може да го користи при подготовка за работа или при самата работа врз тој предмет. Така подготвеното (компјутерски обработено досие) му помага на судијата во неговата работа но и обезбедува целосен увид во тоа што се случува, кој врши увид во досието, кој го користи и за кои цели и се обезбедува висок степен на заштита на самото досие.

21. Неопходно е во Законот за судовите да се пристапи кон целосно и детално регулирање на прашањата сврзани со дисциплинската одговорност на судиите.

22. Неопходно е итно да се пристапи кон изготвување на подзаконски акти, методологија за подготвување и реализација на судскиот буџет. Паралелно со ова неопходно е да се изготви Програма за формирање на фонд од средствата што се од сопствени извори од судството и кои со таа програма треба да се користат за унапредување на состојбите во судството во сите домени: од згради, техника и технологија до унапредување на методите на работа и научно истражувачка работа.

Конечно треба да се разреши прашањето на подготвувањето и донесувањето на Законот за плати на судиите.

Прилог 1

Извештај за предметите од посебен интерес

Коалицијата “Сите за правично судење”, во рамките на проектот “Набљудување на имплементацијата на меѓународните стандарди за правично судење во домашните судови и проценка за функционирање на судството во Република Македонија”, во јавноста се произнесе со два извештаи за оние предмети кои од страна на Извршниот брод на Коалицијата на 22.12.2003 година беа избрани како предмети од посебен интерес:

1. Предмет **П.бр.612/01** кој се води пред Основниот суд Тетово, за поништување на Договорот за купопродажба на недвижен имот склучен помеѓу Тетово Табак АД Скопје застапувано од директорот Сретко Ѓурчиновски како продавач и Македонија 2000 ДОО Експорт Импорт Скопје застапуван од полномошник Божидар Ѓорѓиевски како купувач.

Предметот го судеше судски совет составен од еден судија и двајца судии поротници.

Странките имаат полномошници кои се адвокати и во текот на постапката почитувано е нивното *право на одбрана*.

Тужбата по предметот е поднесена на 10.09.2001 година, а на 17.09.2001 година истата е доставена на тужениот. Пресудата по предметот е еднаш укината и вратена на повторно првостепено одлучување со решение на Апелациониот суд од 20.02.2003 година а врз основа на изјавена жалба од страна на тужениот.

Во постапката почитувано е *начелото на јавност* и на набљудувачите им е обезбеден непречен пристап на самите рочишта како и кон списите на предметот од страна на судијата и судската администрација.

Во текот на целата постапка, двајца судии биле изземени од страна на Претседателот на судот. Првиот судија бил изземен на барање на тужениот а согласно член 65 точка 6 од Законот за парнична постапка поради роднинска врска со тужителот. Вториот судија бил изземен врз основа на неговата изјава за изземање поради блиски врски со странките.

Овој предмет е одлаган 17 пати и може да се утврди дека најчеста причина за тоа е барањето на странките или нивните полномошници, нивно неприсуство, неуредна достава која на 6 рочишта се јавува како причина за одлагање на главната расправа, додека пак за две рочишта причините за одлагање лежат на страната на судот. Во поглед на одлагањето на главната расправа може да се забележи дека на три рочишта странките и нивните полномошници не биле присутни иако биле уредно канети.

На 30.03.2004 година судот донел пресуда веднаш по заклучување на главната расправа, а истата е оставена во архивата на судот на 29.06.2004 година за доставување на странките.

Освен одредени пропусти во поглед на причините за одлагање на судењата, и должината на периодот од 90 дена од донесување на пресудата до нејзина достава до странките што претставува повреда на *принципот на судење во разумен рок* согласно членот 6 од Европската конвенција за човекови права, во поглед на меѓународните стандарди за правично судење во конкретниот предмет, утврдено е дека не се констатирани други повреди.

2. Предметот **К.бр.229/03** кој се води пред Основниот суд во Велес за кривично дело Насилство од член 386 ст.2 во врска со ст.1 од КЗ против обвинетите Орданчо Тасев и 19 други. Предметот го суди судски совет во состав 1+2, па согласно тежината на кривичното дело може да се утврди дека судот е правилно составен. Дополнителен елемент е што како жртви се јавуваат малолетни лица.

Се работи за сложен предмет по битието на делото-чл. 386 од КЗ-Насилство, кое по себе е сложено кривично дело, но во случајот се работи за став 2 од споменатиот член (дело сторено од група, грубо насилство, со учество на поголем број сторители и кое во јавноста предизвикува чувство на несигурност, загрозеност и страв).

Судскиот совет на сите обвинети им обезбедил бранители по нивни избор. Има случај бранителите да не се јавуваат на судењето поради преангажираност или поради откажување на полномошното од страна на обвинетито, но судот веднаш одредил бранител по службена должност. Значи судот доследно го почитува *правото на браниител*.

Судскиот совет доследно го спроведува начелото да го запознае обвинетиот со неговите права: *да се брани со молчење* (никој до сега не го користи тоа право), *правото на ујошреба на јазик* и другите стандарди за гаранција на обвинетиот во кривичната постапка;

До моментот на изготвување на извештајот, во овој предмет се одржани 8 рочишта на кои се изведува доказна постапка.

Во поглед на изведувањето на доказите, се употребува двоен пристап: сведоците усмено ги изнесуваат своите искази, а за некои се читаат нивните искази дадени во истражната постапка. Некои од сведоците, на главниот претрес ги повлекуваат своите искази дадени во истрагата и наведуваат дека биле наговорени каков исказ да дадат. На предлог на одбраната се вршат соочувања на главниот претрес. Извршени се и вештачења, посебно по однос на добиените телесни повреди.

Со оглед на поголемиот број обвинети, судењето се одржува во континуитет и досега се одржани неколку главни претреси на кои се изведуваат докази. На последното рочиште одржано на 31.03.2004 година полномошникот на првообвинетиот го известил судот дека првообвинетиот е тешко болен поради што не е во можност да присуствува на судењето. Судот го одложил главниот претрес на неопределено време.

Набљудувачите на процесот, констатираат дека се почитуваат правата на обвинетиот за чесна одбрана, на тој начин што им е даден увид во сите докази, се прифаќаат нивните предлози за сослушување сведоци и вршење соочување, се почитуваат законските рокови во поглед на благовремено известување за одржувањето на претрес и за добивање на писмената. Судот тоа го обезбедува на тој начин што за секој завршен главен претрес, на записник го закажува следниот претрес и на тој начин ги известува странките

Во овој процес **нема барање за изземање** на председателот на советот и судиите поротници. Општа е оценката на набљудувачите дека нема индикации во однесувањето на судот кои би упатувале на пристрасно однесување и постапување.

Во текот на целата постапка се почитува **начелото на јавноста**. Мора да се истакне и фактот дека овој случај беше на следење, коментирање, објаснување во скоро сите јавни медиуми, со што може да се каже дека се создаде атмосфера на постојан притисок врз судот.

Во однос на личното однесување на председателот на советот, набљудувачите забележале дека во текот на судењето тој пушел. Тоа е добро забележување од стојалиштето на однесувањето на судиите на главниот претрес.

Прилог 2

Заклучоци од тркалезната маса одржана по повод Завршниот извештај на Коалицијата “Сите за правично судење”

На тркалезната маса одржана по повод Завршниот извештај на Коалицијата “Сите за правично судење” на која освен членовите на националната канцеларија на Коалицијата како и националните правни експерти во кривичната и граѓанската област, претставници на набљудувачката Мисијата на ОБСЕ во Скопје, присуствуваа и највисоките претставници на судството, Министерството за правда на Р. Македонија, Здружението на судиите, Здружение на Јавните обвинители, Републички судски совет, канцеларијата на Народниот правобранител, канцеларијата на Советот на Европа во Скопје како и претставници меѓународни организации кои делуваат во областа на функционирањето на судството. Од квалитетната дискусија произлегоа следниве заклучоци:

- Учесниците ѝ дадоа целосна поддршка на Коалицијата “Сите за правично судење” во спроведувањето на тековниот проект од областа на следењето на имплементацијата на меѓународните стандарди за правично судење од страна на домашните судови.
- Учесниците се согласија за потребата од следење на судските постапки од страна на непристрасни лица кои не припаѓаат на судството, ниту се инволвирани како странки во постапките, и потребата од спроведување на објективни истражувања со цел лоцирање на проблемите со кои се соочува судството и изнаоѓање на соодветни решенија кои во форма на предлози би биле доставени до надлежните тела.
- Заклучоците и препораките од нацрт верзијата на Завршниот извештај на Коалицијата добија позитивна оценка и поддршка од страна на претставниците на судството и другите институции поврзани со неговото функционирање. Извештајот со препораките, по неговото издавање, ќе се достави до Советот за реформи во судството при Министерството за правда.
- Формирање на работна група составена од претставници на Коалицијата “Сите за правично судење”, Министерството за правда, Врховниот суд на РМ, Апелационите судови, Републичкиот судски совет и Јавното Обвинителство на РМ со основна цел следење на имплементирањето на препораките од завршниот извештај и нивно вклучување во процесот на судски реформи, што ќе придонесе кон зголемување на почитувањето на меѓународните стандарди за правично судење во домашните судови, зголемена доверба на граѓаните во судството и поефикасно спроведување на судските реформи во Македонија.

Прилог 3

Писма на подршка

(attachment)